

Bilaga till 4:10 kommunstyrelsens protokoll den 18 februari 2004, § 16

PM 2004 RVII (Dnr 329-3132/2003)

Reviderade riktlinjer för socialtjänstens barn- och ungdomsutredningar

Borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande
De reviderade riktlinjerna för barn- och ungdomsutredningar godkänns
med vad borgarrådet anför, att gälla fr.o.m. den 1 mars 2004.

Föredragande borgarrådet Margareta Olofsson anför följande.

Bakgrund

Socialtjänstnämnden har till kommunstyrelsen överlämnat förslag till reviderade riktlinjer för barn- och ungdomsutredningar (*bilaga 2*). Socialtjänstnämnden har därutöver beslutat att uppdra åt förvaltningen att anordna utbildning för handläggare och arbetsledare med anledning av de reviderade riktlinjerna, ta initiativ till bildande av ett centralt samverkansorgan i staden för barn som far illa och att ge förslag om tillskapande av ett kunskapscentrum. I förslaget till reviderade riktlinjer har en bearbetning skett av de nya lagbestämmelserna om stärkt skydd för barn i utsatta situationer. Vidare har anpassning skett till det utvecklingsprojekt som drivs av socialstyrelsen (Barns behov i centrum). Handlägningsrutiner har dessutom förtydligats.

Ärendets beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, Vantörs stadsdelsnämnd och Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd.

Stadsledningskontoret föreslår att de reviderade riktlinjerna för barn- och ungdomsutredningar godkänns.

Vantörs stadsdelsnämnd är i huvudsak positiv till förslaget om reviderade riktlinjer. Nämnden är dock tveksam till såväl förslaget att bilda ett centralt samverkansorgan, som att inrätta ett nytt centralt kunskapscentrum.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd har av tidsskäl inkommit med ett förvaltningsyttrande. Förvaltningen anser att förslaget till reviderade riktlinjer är bra.

Mina synpunkter

De nya riktlinjerna för barn- och ungdomsutredningar utgör ett bra grunddokument för socialsekreterarnas arbete. Förändringarna i riktlinjerna handlar bl.a. om anpassning till ändrad lagstiftning, tydligare definitioner och rutiner samt klargörande av gränsdragningsproblem. Riktlinjerna ska garantera en tydlighet och kvalitet i stadens arbete för utsatta barn och ungdomar. Förutom att ge en tydlig struktur i arbetet visar riktlinjerna på nödvändigheten av ett bra bemötande från socialtjänstens sida.

Riktlinjerna ska också bidra till att skapa en likvärdighet över staden när det gäller såväl bemötande som bedömningar när barn far illa.

För att ytterligare garantera kvaliteten i bedömningarna av barn- och ungdomsärenden har socialtjänstnämnden gett socialtjänstförvaltningen i uppdrag att återkomma med förslag om tillskapande av ett kunskapscentrum för strategier och metoder i arbete med barn som far illa. Redan idag pågår forskning, utveckling och erfarenhetsutbyte genom socialtjänstförvaltningens forsknings- och utvecklingsenhet. Det pågår också metodutveckling och kvalitetsförstärkning i arbetsgrupper där socialtjänstförvaltningen och stadsdelarna utvecklar utredningsarbetet. Lokalt sker kunskapsutveckling i flera nätverk mellan stadsdelarna. Ett eventuellt kunskapscenter skulle stödja befintliga verksamheter, genom vidareutveckling och bättre samordning av de stödresurser som redan finns, och finansieras därför inom givna budgetramar.

Beträffande kravet på samverkan med andra organ har detta reglerats i riktlinjerna för samarbete mellan kommunerna i länet och landstinget för barn och ungdomar med psykiska/psykiatriska problem och fysiska funktionshinder, BUS (Barn och Ungdomar med Särskilda behov). Dessa riktlinjer anger att samarbetet på lokal nivå ska fastställas i avtal mellan huvudmännen. För den centrala nivån har en samarbetsorganisation (BUS-SAM) bildats med tjänstemän från kommun- och landstingsledning. BUS-SAM-gruppen ska tillgodose kraven på central samverkan. Därmed är det uppdrag om bildande av ett centralt samverkansorgan som socialtjänstnämnden givit socialtjänstförvaltningen tillgodosett. Socialtjänstnämnden har dock att följa arbetet som fastslagits i BUS-policyn, med kontinuerliga uppföljningar.

Jag föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande

De reviderade riktlinjerna för barn- och ungdomsutredningar godkänns med vad borgarrådet anför, att gälla fr.o.m. den 1 mars 2004.

Stockholm den 5 februari 2004

MARGARETA OLOFSSON

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Jan Björklund* (fp) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att

1. i huvudsak bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. därutöver anför

Arbetet med barn som far illa hör till de mest prioriterade uppgifterna inom stadens sociala arbete. Förslaget till reviderade riktlinjer för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden skapar ökade förutsättningar att arbeta med att hjälpa och stötta barn och ungdomar som far illa.

En viktig del i detta arbete handlar om att utveckla nya strategier och metoder. Detta kan dock ske genom samverkan med andra aktörer inom det sociala rådet, och kräver inte en ny central enhet i staden. Socialstyrelsen har sedan tidigare beslutat om att skapa ett institut för utveckling av strategier och metoder i socialt arbete. Detta kan bli till stor hjälp i Stockholms stadsdelars arbete med utsatta barn. Däremot är det tveksamt om ytterligare central administration i staden skulle gagna arbetet i stadsdelarna.

ÄRENDET

Socialtjänstnämnden beslutade den 23 september 2003 att godkänna och överlämna förslaget till reviderade riktlinjer för barn- och ungdomsutredningar (bilaga 2) till kommunstyrelsen. Socialtjänstnämnden beslutade därutöver att uppdra åt förvaltningen att anordna utbildning för handläggare och arbetsledare med anledning av de reviderade riktlinjerna, ta initiativ till bildande av ett centralt samverkansorgan i staden för barn som far illa och att ge förslag om tillskapande av ett kunskapscentrum. I förslaget till reviderade riktlinjer har en bearbetning skett av de nya lagbestämmelserna om stärkt skydd för barn i utsatta situationer. Vidare har anpassning skett till det utvecklingsprojekt som drivs av socialstyrelsen (Barns behov i centrum). Handläggningsrutiner har dessutom förtydligats.

Socialtjänstnämnden beslutade den 23 september 2003 följande

1. Kommunstyrelsen föreslås att anta reviderade riktlinjer för socialtjänstens barn- och ungdomsutredningar vid stadsdelsnämnderna.
2. Socialtjänstförvaltningens stab fick i uppdrag att anordna utbildning för handläggare och arbetsledare med anledning av de reviderade riktlinjerna.
3. Nämnden ska ta initiativ till bildande av ett centralt samverkansorgan i staden för barn som far illa i enlighet med ny lagbestämmelse om samverkan.
4. Socialtjänstförvaltningen fick i uppdrag att återkomma med förslag om tillskapande av ett kunskapscentrum för utveckling av strategier och metoder i stadsdelsnämndernas arbete med barn som far illa.

Reservation anfördes av tjänstgörande ordföranden *Peter Lundén-Welden m.fl.* (m) och ledamöterna *Ann-Katrin Åslund m.fl.* (fp), *bilaga 1*.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande från den 26 augusti 2003 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningens förslag

I de riktlinjer som antogs av kommunstyrelsen 1999 var tanken att all myndighetsutövning som gäller barn inom individ- och familjeomsorg, handikappomsorg, förskola och skola skulle beskrivas i ett dokument. Så har inte blivit fallet. Förskola och skola utvecklar sina anvisningar och för omsorgen om funktionshindrade gäller numera särskilda riktlinjer. Det nu framlagda förslaget avser därför i huvudsak individ- och familjeomsorgen.

Riksdagen fattade 2003-06-05 beslut om lagändringar för att stärka skyddet för barn i utsatta situationer – barn som far illa. Beslutet rymmer ändringar i SoL och LVU som främst betonar socialtjänstens ansvar. Dessutom har rätten för barn som far illa stärkts genom nya bestämmelser om anmälningsplikten till socialtjänsten samt samverkan med socialtjänsten. En hänvisning till anmälningsplikten enligt 14 kap. 1 § SoL har införts i Skollagen, Hälso- och sjukvårdslagen, Tandvårdslagen, Lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område, Polislagen, Lagen om kriminalvård i anstalt, Lagen om behandlingen av häktade och anhållna samt Lagen om rättspsykiatrisk undersökning. Avsikten är att det inte ska råda någon okunskap om anmälningsplikten hos de myndigheter som omfattas av nämnda lagar.

En skyldighet att samverka med andra organ när det gäller barn som far illa har införts i SoL, Hälso- och sjukvårdslagen, Lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område och i skollagen. I polislagen fanns redan den bestämmelsen. "Socialnämnden skall i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.Nämnden skall aktivt verka för att samverkan kommer till stånd" (5 kap. 1 a § SoL). Detta innebär ett nytt uppdrag för stadens socialtjänst, närmast kommunstyrelsen,

Socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna. Förvaltningen föreslår att Socialtjänstnämnden tar ansvar för att ett samverkansorgan för staden på ledningsnivå bildas (riktlinjerna sid. 10). Uppgiften för ett sådant samverkansorgan blir att skapa lokala förutsättningar för samarbete i enskilda ärenden, det gäller förskola, skola, hälso- och sjukvården samt polisen. Principiella och strategiska frågor om ansvarsfördelning mellan verksamhetsområdena och resurstilldelning bör kunna hänskjutas till detta organ. BUS-policy, som rör barn som har behov av såväl kommunens som landstingets resurser och som antagits av kommunfullmäktige är exempel på ett angeläget område inom myndighetssamverkan.

I propositionen om stärkt skydd för barn återfinns definitioner på begreppet barn som far illa. Dessa har lyfts in i riktlinjerna (sid. 9) då de bedöms vara centrala dels för utveckling av en gemensam kunskapsbas i samverkan, dels för att domstolar och andra som involveras i barnärenden förväntas använda beskrivningen i propositionen.

En viktig lagändring avser möjligheten att kunna överklaga beslut om överflyttning av ärende mellan kommuner (riktlinjerna sid. 12).

För att ytterligare utveckla utredning och uppföljning av barn inom individ- och familjeomsorgen och förstärka barnperspektivet har grundtankarna om barnets behovsområden och föräldrars omsorgsförmåga från projektet Barns behov i centrum (BBiC) införts i riktlinjerna (sid. 25-31).

Som ett verktyg har en mall för dokumentation av barn- och ungdomsutredningar utarbetats (sid. 33). Den kommer liksom mall för utredningsplan, övervägande m fl att finnas som mall i Paraplysystemet.

Riksdagsbeslutet om stärkt skydd för barn i utsatta situationer omfattade förslag från regeringen att tillkalla en utredning med uppgift att göra en samlad analys av den sociala barn- och ungdomsvården samt presentera förslag till en nationell handlingsplan. Analysen ska omfatta barn- och ungdomsvårdens inriktning och arbetsmetoder, organisation och ansvarsfördelning, kvalitet, kunskapsuppbyggnad, kompetens och rättssäkerhet. Det finns alltså en rad frågor som behöver utredas vidare inom detta verksamhetsfält.

För att skapa likvärdighet i bemötande och bedömningar när barn far illa behövs i staden ett centrum för kunskapsutveckling på området. Att bevaka forskning och erfarenheter, att ge fortbildning och konsultation. Socialtjänstförvaltningens stab, stadens tvärprofessionella konsultgrupp (BIF-gruppen) samt Social- och skoljuridiska enheten inom juridiska avdelningen erbjuder idag stadsdelsförvaltningarna viss utbildning och konsultation och biträde vid domstolar. Dessa stödresurser behöver samordnas bättre och utvidgas, ev. genom avtal med landstinget om särskilda resurser för utredning och behandling av barn som far illa eller riskerar fara illa. Förvaltningen föreslår därför att nämnden ger förvaltningen i uppdrag att göra en översyn av de behov av kunskapsutveckling och stöd stadsdelsförvaltningarna behöver för att kunna motsvara de kompetenskrav som lagstiftningen ställer.

Förslaget till reviderade riktlinjer bygger delvis på redan beslutade lagändringar och ska därför gälla omgående. Stadsdelsförvaltningarna har fått information och utbildning om de nya reglerna.

REMISSER

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, Vantörs stadsdelsnämnd och Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande från den 12 november 2003 är i huvudsak av följande lydelse.

Stadsledningskontorets synpunkter

Stadsledningskontoret föreslår att reviderade riktlinjer för barn- och ungdomsutredningar godkänns.

Syftet med handläggning och dokumentation i barn- och ungdomsärenden är att utredningen skall innehålla en tydlig redogörelse som ingående beskriver barnet och behovet av vård. De

arbets- och utredningsmetoder som används för att komma fram till redogörelsen kan se lite olika ut. I förslaget till reviderade riktlinjer beskrivs grundtankarna från projektet Barns behov i centrum (BbiC). Detta skall ses som ett exempel på hur man kan arbeta med barn- och ungdomsutredningar. Det är viktigt att socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna fortsätter att följa den forskning- och utveckling som pågår inom området. Nya metoder och arbetssätt skall följas upp och utvärderas vad gäller kvalitet och säkerhet.

Stadsledningskontoret vill därutöver påpeka att eventuella initiativ till kunskapscentrum m.m. skall finansieras inom givna budgetramar. Budgetförutsättningarna för socialtjänstnämnden och stadsdelsnämndernas verksamhet inom individ- och familjeomsorgen till vilken barn- och ungdomsärendena hör, anges i kommunfullmäktiges årliga budget. Vid bedömning av vilken metoder och insatser som kan komma ifråga måste en sammanvägning göras av olika omständigheter såsom metoden/insatsens lämplighet, kostnaden för metoden/insatsen i jämförelse med andra insatser.

I riktlinjerna för samarbete mellan kommunerna i länet och landstinget för barn och ungdomar med psykiska/psykiatriska problem och fysiska funktionshinder, BUS (Barn och Ungdomar med Särskilda behov) fastslås en fast struktur för samarbetet på lokal basnivå och mellan basnivån och de verksamheter som har en mer specialiserad inriktning t.ex. barn- och ungdomspsykiatri (BUP) och individ- och familjeomsorgen. Hur samarbetet skall organiseras lokalt skall fastställas i avtal mellan huvudmännen.

På central nivå bildas en samlingsorganisation (BUS-SAM) med tjänstemän från kommun- och landstingsledning med uppgift att bl.a. följa upp och utvärdera policydokumentet, följa lagstiftning och kunskapsutveckling. Staden representeras i BUS-SAM gruppen av Elisabeth Törner, Kista stadsdelsnämnd och Tommy Stern, utbildningsnämnden. BUS-SAM beslutade i mars 2003 att föreslå respektive huvudman att utvärdering och revidering av BUS-policyn skjuts fram och att arbetet med att bygga upp samverkansstrukturer och ta fram underlag för utvärdering förlängs med två år. Bakgrunden till BUS-SAMs beslut är att beslutsprocessen har varit långdragen och implementering av policydokumentet fortsätter. Långsiktig strukturell samverkan byggs upp i hela länet i form av interna fora och samverkansorganisationer. Samarbetsorganisationen upplever problem med att kunskaperna om policyn på lokal nivå är dålig. Att kommunicera ut policyn är därför ett viktigt arbetsområde.

Stadsledningskontoret anser att det är viktigt att staden genom socialtjänstnämnden följer arbetet som har fastslagits i BUS-policyn och att uppföljning sker kontinuerligt. Det är viktigt att BUS-organisationen förstärks och att socialtjänstnämnden i samarbete med stadsdelsnämnderna stimulerar till lokal samverkan mellan förskola, skola, hälso- och sjukvården, polisen m.fl. Detta kan exempelvis ske genom gemensamma seminarier, samverkansmöten och aktivt deltagande i olika samverkansgrupper. Det är angeläget att arbetet med att skapa lokala samverkansstrukturer fortsätter.

Vantörs stadsdelsnämnd beslutade den 27 november 2003 att åberopa stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande från den 27 november 2003 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Att det finns riktlinjer för barn- och ungdomsutredningar i staden är viktigt utifrån aspekten att medborgarna ska bli lika behandlade i staden oavsett i vilken stadsdel man bor.

Förvaltningen uppfattar att de föreslagna riktlinjerna kommer att utgöra ett bra stöd i det sociala arbetet med barn- och ungdomsutredningar.

För socialsekreterarna är riktlinjerna ett nödvändigt arbetsredskap. Riktlinjerna är utformade så att de kan använda dem i sitt vardagsarbete som en uppslagsbok eller checklista. Förvaltningen anser dock att man i varje utredningssituation måste ta ställning till vad som är relevant för den

aktuella utredningen och hur omfattande den bör vara. Dokumentationen beror på vilken information man behöver samla in och på komplexiteten i ärendet.

Barnets behov har lyfts fram i riktlinjerna vilket förvaltningen anser positivt.

Det är dock nödvändigt att riktlinjerna följs av metodutveckling i det sociala arbetet för att förvaltningen ska kunna uppfylla intentionerna i lagstiftningen och för att man effektivt ska kunna ta tillvara de resurser som stadsdelen har.

Förvaltningen ställer sig tveksam till socialtjänstförvaltningens förslag att bilda ett centralt samverkansorgan i syfte att skapa lokala förutsättningar för samverkan. Förslaget tar sin utgångspunkt i en ny paragraf i socialtjänstlagen som innebär att nämnden skall verka aktivt för att samverkan kommer till stånd. Det gäller samverkan mellan socialtjänsten, förskola, skola, hälso- och sjukvården samt polisen. Det finns redan idag samverkansformer som man byggt upp lokalt i stadsdelen, vilka kan vidareutvecklas utifrån lagens intentioner och lokala förutsättningar och behov.

Inom staden finns ett nätverk för sektionschefer där man kan diskutera frågeställningar och behov som är gemensamma för stadsdelarna.

Förvaltningen är även tveksam till socialtjänstförvaltningens förslag att inrätta ett nytt centralt kunskapscentrum för att skapa likvärdighet i bemötande och bedömningar när barn far illa. Syftet med centrumet skulle vara att bevaka forskning och erfarenheter och att ge fortbildning och konsultation.

Det finns en forsknings- och utvecklingsenhet (FoU-enheten) inom staden och att bygga upp nya enheter bör sättas i relation till hur man kan använda redan tillgängliga resurser. Personal inom Vantörs individ- och familjeomsorg deltar vid de seminarier som FoU-enheten arrangerar och där aktuella forskningsresultat presenteras. Lokalt har Kunskapsforum startat som en mötesplats för personalen för att utbyta erfarenheter och för att presentera aktuell forskning.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd har av tidsskäl inte kunnat inkomma med yttrande.

Maria-Gamla stans stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande från den 11 november 2003 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen anser att reviderade ”Riktlinjer för handläggning och dokumentation i barn- och ungdomsärenden” är ett viktigt dokument och ett bra hjälpmedel i arbetet för såväl nyanställda som mer erfarna socialsekreterare. Dokumentet kommer att fungera väl i sin funktion som ”handbok” men kommer även att kunna bidra med att återaktualisera befintlig kunskap.

Förslaget till reviderade riktlinjer är strukturerat, lättläst och väl genomarbetat.

Det nytilkomna avsnittet om rådgivning och myndighetsutövning klargör och hanterar de gränsdragningsproblem som kan uppstå mellan de två arbetssituationerna på ett åskådligt och genomtänkt sätt.

RESERVATIONER M.M.

Socialtjänstnämnden

Reservationen av tjänstgörande ordföranden Peter Lundén-Welden m.fl. (m) och ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) är av följande lydelse.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Förvaltningens förslag till beslut 1, 2 och 3 bifalls.
2. Förvaltningens förslag till beslut 4 avslås.
3. Därutöver anför;

Arbetet med barn som far illa hör till de mest prioriterade uppgifterna inom stadens sociala arbete. Förslaget till reviderade riktlinjer för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden skapar ökade förutsättningar att arbeta med att hjälpa och stötta barn och ungdomar som far illa.

En viktig del i detta arbete handlar om att utveckla nya strategier och metoder. Detta kan dock ske genom samverkan med andra aktörer inom det sociala området, och kräver inte en ny central enhet i staden. Socialstyrelsen har sedan tidigare beslutat om att skapa ett institut för utveckling av strategier och metoder i socialt arbete. Detta kan bli till stor hjälp i Stockholms stadsdelars arbete med utsatta barn. Däremot är det tveksamt om ytterligare central administration i staden skulle gagna arbetet i stadsdelarna.

BARN- OCH UNGDOMSÄRENDEN

Riktlinjer för handläggning och dokumentation

Kommunstyrelsen i Stockholm 2003-

Socialtjänstförvaltningen

Upplysningar: Elsie Edlund tfn 08-508 25 000

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I. BARNETS RÄTT	12
INLEDNING	12
Definition.....	12
Handlingsprogram och riktlinjer.....	12
BARNETS BÄSTA	12
Barns rätt att komma till tals	12
Utredningskontakter med barn.....	13
BARNETS JURIDISKA STÄLLNING OCH SEKRETESSBESTÄMMELSER	14
Barnets företrädare.....	14
Ungdomars rätt att själva söka bistånd.....	14
Föräldrars rätt till insyn i socialnämndens uppgifter om deras barn	14
STADSDELSNÄMNDENS ANSVAR	15
Inledning.....	15
Barn som far illa - definitioner.....	16
Samverkan.....	17
Rådgivning och myndighetsutövning	17
Utredningsskyldighet	18
Överflyttning av ärende.....	18
Beslutsnivåer/delegation.....	19
Utredarens kompetens.....	19
Två utredare.....	19
II. UTREDNINGSMODELL	20
INKOMMANDE INFORMATION	20
Inledning	20
Information och anmälningsplikt inom stadsdelsförvaltningen.....	21
Informationens form	21
Sekretesskydd för informatör.....	21
Mottagaren.....	22
Dokumentation av anmälan	22
Samråd/konsultation	23
FÖRHANDBEDÖMNING	23
Omedelbart omhändertagande.....	23
ATT INLEDA UTREDNING	24
Myndighetsutövning	24
Regler för socialnämnds utredning.....	24
MED STADSDELSNÄMNDENS SÄRSKILDA SKYDDSANSVAR FÖLJER ATT	
UTREDNING SKA INLEDAS	25
Beslut om utredning.....	25
Information till den enskilde	25
Misshandel och sexualbrott mot barn.....	26
Utredningsplan.....	27
Beslut om förlängd utredningstid.....	27
UTREDNINGEN	27
Inledning	28
Insamlande av information.....	29
Referenser	29
Utlåtanden.....	29
GRUNDINFORMATION	29
Personuppgifter	30
Ansökan/anmälan	30
BARNETS BEHOV	30
Vad ska utredaren ta reda på?.....	30

Hur kan utredaren få uppgifterna?	31
FAMILJ OCH MILJÖ	31
Vad ska utredaren ta reda på?	31
Hur kan utredaren få uppgifterna?	32
FÖRÄLDRARNAS FÖRMÅGA	32
Vad ska utredaren ta reda på?	32
Hur kan utredaren få uppgifterna?	33
BEDÖMNING	33
Sammanvägning av risk- och skyddsfaktorer	33
Lämpliga skydds- och stödinsatser	34
DOKUMENTATIONEN – JOURNALANTECKNINGAR, BESLUTSUNDERLAG, PLANER	34
Allmänt om dokumentation	34
(se även Riktlinjer för handläggning och dokumentation)	34
Mall för dokumentation av utredningen	35
DOKUMENTATION NÄR INSATSER ÄR OBEHÖVLIGA ELLER INTE KAN GENOMFÖRAS SAMT I ARBETS- OCH VÅRDPLAN	36
Dokumentation vid insatser i öppenvård	36
Dokumentation vid behov av vård utom hemmet	37
Vårdplanens innehåll	37
? BARNETS BEHOV	37
? VÅRDENS SYFTE:	37
? VÅRDENS INNEHÅLL:	37
? KONTAKT MELLAN BARN OCH FÖRÄLDRAR M.FL.:	38
? VILLKOR FÖR VÅRDENS UPPHÖRANDE:	38
? PLACERINGENS LÅNGD:	38
? UPPFÖLJNING:	38
? UNDERSKRIFT:	38
ANSÖKAN OM VÅRD ENLIGT LVU	38
BESLUT	39
ÖVERFLYTTNING AV VÅRDNAD	39
Flyttningsförbud	40
Placeringsbeslut enligt 11 § LVU	40
Umgänge och röjande av vistelseort	40
VÅRDKOSTNADER	40
UPPFÖLJNING AV PLANER OCH BESLUT	41
Bistånd i öppenvård enligt 4 kap. 1 § SoL	41
Vård utom hemmet – övervägande och omprövning	41
Mall för övervägande	41
Särskilt övervägande efter tre års placering i samma familjehem	41
Omprövning	41
Möjligheter till uppföljning när ärendet upphör	42
UPPHÖRANDE AV VÅRD	42
III. UNGA LAGÖVERTRÄDARE - YTTRANDE, VERKSTÄLLIGHET MM	43
Allmänt	43
Påföljder	43
Överlämnande till vård inom socialtjänsten	43
Ungdomstjänst	44
Sluten ungdomsvård	44
Inkommande information och utredning enligt SoL	45
Yttrande enligt 11 och 12 §§ LUL	45
Åtalsunderlåtelse	45
Socialnämndens skyldighet att underrätta åklagaren	46
Sluten ungdomsvård och LVU	46

REFERENSLITTERATUR:.....	46
SOU 2001:72, BARNMISSHANDEL – ATT FÖREBYGGA OCH ÅTGÄRDA	46
KILLÉN, KARI: SVIKNA BARN, WAHLSTRÖM&WIDSTRAND 1994.....	46

Handläggning och dokumentation i socialtjänstens barn- och ungdomsärenden

Dessa riktlinjer baseras huvudsakligen på socialtjänstlagen (SoL), lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och berör även sekretesslagen (SkrL), föräldrabalken (FB) och socialtjänstförordningen (SoF).

Övriga riktlinjer som gäller i Stockholms stad och som har relevans även för handläggning av socialtjänstens barn- och ungdomsärenden är

- ? Familjevård för barn och ungdom
 - ? Vårdnad, boende, umgänge och namn
 - ? Handläggning av adoptionsärenden
 - ? Faderskap
 - ? Riktlinjer för kontaktverksamheten
 - ? Handläggning och dokumentation i enskilda ärenden inom socialtjänsten
 - ? Ärendansvar mellan stadsdelsnämnderna
- (www.sot.stockholm.se/stadens-socialtjanst/riktlinjer)

I. Barnets rätt

Inledning

Definition

Med "barn" avses i det följande underåriga 0-18 år. I vissa fall omfattar lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) personer upp till 21 års ålder. Begreppet "den unge" återfinns därför också i texterna. Det ansvar som enligt lag åvilar kommunerna genom socialnämnd ligger i Stockholms stad i huvudsak hos stadsdelsnämnderna (sdn).

Handlingsprogram och riktlinjer

All verksamhet som rör barn ska vila på de grundläggande bestämmelserna i gällande lagstiftning och i FN:s barnkonvention. Konventionens synsätt ska enligt Stockholms stads handlingsprogram (1997, revideras 2003) genomsyra stadens alla verksamheter.

I kommunens skyldigheter ligger att bedriva basverksamheter av god kvalitet. Med basverksamhet avses verksamheter som vänder sig till alla barn – förskola, skola, skolbarnsomsorg och viss fritidsverksamhet. Dessa riktlinjer omfattar stadsdelsnämndens skyldigheter att med stöd av SoL utreda enskilda barns behov av skydd eller stöd och att fatta beslut i sådana ärenden. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för skydd och stöd när barn far illa. Kommunstyrelsen har enligt stadens reglemente befogenhet att utfärda riktlinjer för stadsdelsnämndernas verksamheter.

Barnets bästa

Grunden i barnkonventionen är principen om barnets bästa. Denna princip uttrycks i svensk lagstiftning som rör barn. När åtgärder rör barn ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver (1 kap. 2 § SoL och 1 § LVU). Barn ska behandlas som subjekt med egna rättigheter. I Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade återfinns ingen bestämmelse om att barnets bästa ska vara vägledande. För Stockholms stads verksamheter ska dock principen om barnets bästa tillämpas även vid tillämpningen av LSS.

Barns rätt att komma till tals

Barns rätt att komma till tals i mål och ärenden är lagfäst sedan 1 januari 1996. Bakgrunden är bl.a. artikel 12 i barnkonventionen som stadgar att barnet ska ha rätt att uttrycka sin mening i frågor som berör det och att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. En regel om särskild ställföreträdare för barn i mål och ärenden enligt LVU är införd. Barn som fyllt 15 år har partsställning i mål och ärenden enligt SoL och LVU som rör

barnet. Det innebär bl a att ett barn över 15 år kan överklaga ett beslut om vård enligt LVU. Är barnet däremot under 15 år har det ingen möjlighet att själv föra talan. Den som förordnats som barnets offentliga biträde enligt rättshjälpslagen för ett barn som inte fyllt 15 år kommer också att vara den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser. Det innebär att det offentliga biträdet kan föra barnets talan och överklaga beslut om vård.

Kraven på att inhämta barnets inställning har skärpts dels genom FN:s barnkonvention, dels genom bestämmelser i SoL. I 3 kap. 5 § stadgas att "när en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad." Motsvarande bestämmelse finns i 1 § LVU.

Barn under 15 år har ingen talerätt i mål enligt SoL och LVU. Yngre barn bör dock "höras om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det" (11 kap. 10 § SoL, 36 § LVU). Detta synsätt återfinns även i FB 6 kap 1 §: ".. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart" och i barnkonventionen, artikel 12 och numera också i SoL, 3 kap. 5 §.

Sedan den 1 januari 2000 finns en ny lag (1999:997) om särskild företrädare för barn. Syftet med lagen är att stärka möjligheterna att ta tillvara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon annan som står i ett nära förhållande till barnet misstänks för brott mot barnet. En ansökan om förordnande av en särskild företrädare för barn görs av åklagare hos tingsrätten som utser en advokat, biträdande jurist eller någon annan som är lämplig för uppgiften. Den särskilda företrädaren tar över vårdnadshavarens befogenheter i frågor som rör förundersökning och rättegång om det aktuella brottet. I uppdraget ligger bl a att samråda och samarbeta med socialnämnd (sdn).

Utredaren måste träffa barnet men får inte pressa barnet på synpunkter. Uttalanden från barnet noteras och utredaren bör ange vilken betydelse som bör tillmätas barnets utsagor. Hänsyn ska då tas till barnets ålder och mognad. Ett barn får aldrig avtvingas ställningstagande i dessa mål och ärenden.

Utredningskontakter med barn

Socialtjänsten ska göra sitt yttersta för att komma till tals med de berörda barnen för att få del av deras åsikter. Det är viktigt att få vårdnadshavaren att förstå värdet av denna kontakt. Om vårdnadshavaren trots ansträngningar från socialtjänstens sida motsätter sig att utredaren har samtal med barnet utgör det hinder för att genomföra samtal eftersom vårdnadshavaren enligt FB har bestämmanderätten. Socialtjänsten har till uppgift att dokumentera barnets åsikter och om vårdnadshavaren motsätter sig samtal med barnet ska detta dokumenteras.

Respekten för barnet ställer stora professionella krav på socialtjänsten. Utredaren ska under utredningen genom enskilda samtal med barnet eller, när det gäller de yngsta barnen, egna observationer av barnet i hem- eller förskolemiljö skaffa sig en egen professionell bild av barnet, lyssna till barnets åsikter och önskemål. Denna bild blir en viktig faktor vid den sammantagna bedömningen av barnets behov av skydd, stöd och vård. Det är också av psykologiskt värde i en eventuellt kommande process att utredare har en relation till barnet. Utredaren kan därigenom mer övertygande företräda barnets intressen både i dokumentation och i domstolsförhandlingar. I vissa fall kan det vara omöjligt att få till stånd samtal med barnen. Då bör utredaren sträva efter att åtminstone ge barnet saklig information om utredarens funktion, hur utredaren uppfattar barnets situation och behov och, om möjligt, vad som kommer att ske den närmaste tiden.

Vid kontakt med barn och ungdomar är det angeläget att, om det är möjligt med hänsyn till barnets ålder, förklara socialtjänstens uppdrag och att ge barnet eller den unge utredarens namn och telefonnummer för att underlätta uppföljande kontakt. I kontakt med barn kan olika hjälpmedel användas, nätverkskortor, dockor, skalor och önskefrågor.

Utredningskontakter med barn behöver planeras och genomföras med stor noggrannhet så att kontakten inte förorsakar att barnet försätts i lojalitetskonflikt med föräldrarna. Inför ett enskilt samtal med barn måste stor omsorg läggas vid val av tidpunkt och plats. Samtalen bör förläggas till en plats som barnet uppfattar som naturlig. För många barn kan det vara lättare att samtala samtidigt som utredare och barn ägnar sig åt någon gemensam aktivitet.

Barns och ungas inställning inhämtas, förutom genom utredarens egen kontakt, med utsagor av andra som har nära kontakter med barnet - föräldrar, syskon, personal i förskola, skola.

Barnets juridiska ställning och sekretessbestämmelser

Barnets företrädare

Barn företräds - om de inte ingått äktenskap - av sin/a vårdnadshavare i t.ex. mål och ärenden enligt föräldrabalken (FB), socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Barnet kan också höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte tar skada (6 kap 19 § FB).

Barn som kommit till Sverige utan legal vårdnadshavare (ensamkommande barn) företräds av god man. Se även särskilda riktlinjer för mottagande av ensamkommande flyktingbarn (KS 2003). Stadsdelsnämnden har skyldighet att skyndsamt hos Överförmyndarnämnden ansöka om god man för dessa barn.

Ungdomars rätt att själva söka bistånd

Ungdomar som fyllt 15 år har rätt att själva föra talan i mål eller ärenden enligt SoL och LVU. Den unge kan under vissa förutsättningar själv ansöka om och få bistånd även om vårdnadshavaren inte samtycker till insatsen. Ekonomiskt bistånd kan t.ex. komma ifråga. När barnet är över 15 år kan en kontaktperson enligt 3 kap 6 § SoL aldrig utses mot barnets vilja. Om ett barn, som är över 15 år begär att få en kontaktperson, har vårdnadshavarens inställning inte i och för sig någon avgörande betydelse. Det innebär att man i vissa lägen skulle kunna förordna om kontaktperson som ett stöd för (t.ex. invandrarbarn i patriarkala familjer) även om vårdnadshavaren motsätter sig det.

Bistånd i form av placering utom det egna hemmet kan dock inte beslutas om vårdnadshavaren motsätter sig det. Vård utan vårdnadshavarens samtycke förutsätter beslut enligt LVU. Bistånd i form av kontaktperson, stödsamtal, terapi eller liknande efter ansökan av vårdnadshavare kan inte beviljas utan den unges samtycke.

Föräldrars rätt till insyn i socialnämndens uppgifter om deras barn

Vårdnadshavare har som regel rätt att ta del av uppgifter som rör deras barn. Det följer av vårdnadshavarens rätt och skyldighet att företräda barnet i personliga angelägenheter. Eftersom vårdnadsrätten uttunnas med barnets stigande ålder, har vårdnadshavaren inte alltid rätt att ta del av sekretesskyddade handlingar rörande barnet. Barnet kan ha uppnått sådan ålder, att det kan anses ha ett berättigat intresse av integritet gentemot föräldrarna. Då barnet har nått en viss mognad och utveckling anses vårdnadshavaren inte längre kunna göra anspråk på att få veta vad barnet har berättat för t.ex. en socialsekreterare. Det blir här fråga om en bedömning där man måste fästa avgörande betydelse vid karaktären av den sekretesskyddade uppgiften samt den mognadsnivå barnet uppnått.

Sekretessen mellan en underårig och hans vårdnadshavare är reglerad i SekrL. Sekretess gäller för uppgift till skydd för underårig i förhållande till vårdnadshavaren, om det kan antas att den underårige lider *betydande men*, om uppgiften röjs för vårdnadshavaren (14 kap.4 § 2 st. SekrL). Med betydande men avses t.ex. att den unge löper påtaglig risk att skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt, om uppgiften lämnas ut. Det kan vara fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter, men även andra uppgifter, som kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt, som allvarligt skadar barnet. Bestämmelsen gäller oavsett barnets ålder och kan gälla t.ex. vid vårdnads- och umgängestvister, vid behandling av sådana störningar hos barnet, som har sitt ursprung i familjeförhållandena och i omhändertagandesituationer.

Rätten att ta del av handlingar rörande barnet tillkommer föräldrarna i egenskap av vårdnadshavare. Någon motsvarande rätt för förälder som inte har del i vårdnaden finns inte. Däremot har vårdnadshavaren enligt 6 kap. 15 § FB en skyldighet att ge en umgängesberättigad förälder sådana upplysningar rörande barnet, som kan främja umgänget. En förälder som inte är vårdnadshavare kan dock bli part i ett mål eller ärende som gäller vårdnad eller umgänge med barnet. Till följd av sin partsställning ges rätt att få del av annars sekretesskyddade uppgifter

gällande barnet och vårdnadshavaren i den utsträckning uppgifterna förekommer i utredningsmaterial, som ska ligga till grund för beslut i mål eller ärende. Någon gång kan det bli aktuellt att vägra lämna ut handlingar eller uppgifter därför att man måste skydda anmälare. (Se Sekretesskydd för informatör, nedan)

Normalt har vårdnadshavare rätt att få reda på barnets adress. Det gäller även om barnet vårdas i familjehem och flyttningsförbud meddelats. Det finns dock en sekretessbestämmelse som direkt riktar sig mot föräldrars insyn. Enligt 14 § LVU får socialnämnden bestämma, att den unges vistelseort inte får röjas för föräldern eller annan som har vårdnaden om den unge, om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården eller omhändertagandet med stöd av LVU.

Stadsdelsnämndens ansvar

Inledning

Socialnämnden är det samhällsorgan som i lag ålagts ett särskilt ansvar för barns uppväxtvillkor och för skydd och stöd till barn och ungdomar i utsatta livssituationer. Socialnämndens barn- och ungdomsverksamhet förutsätts omfatta såväl preventiva som avhjälpande insatser

- * uppsökande verksamhet för psykosocialt utsatta grupper,
- * allmän, grupporienterad och enskild prevention och
- * individuella insatser riktade till enskilda barn och familjer.

Kommunens socialtjänst ska verka för att undanröja sådana missförhållanden i barns miljö, som kan innebära risk för skadlig påverkan på den personliga och sociala utvecklingen.

Arbetet och resursfördelningen inom socialtjänsten och andra aktuella enheter ska lokalt göra det möjligt för socialtjänsten att

- ? verka för att barn växer upp under gynnsamma förhållanden,
- ? identifiera de barn som behöver skydd och stöd,
- ? med iakttagande av barns och familjers rättssäkerhet utreda barns behov av och besluta om individuella insatser,
- ? verkställa beslut om stöd, vård och behandling,
- ? bereda barn i familjehem god vård och fostran
- ? följa upp resultat och effekter av insatser och
- ? i samverkan med andra myndigheter och organisationer utforma gruppinriktad verksamhet och individuella insatser.

I lagstiftningen används begreppet ”socialnämnd” för ansvarig myndighet. För Stockholms stad gäller att stadsdelsnämnderna har ansvaret för de verksamheter som rör enskilda inom individ- och familjeomsorg, äldre- och handikappomsorg. Samlingsbegrepp för dessa verksamheter är socialtjänst. Stadsdelsnämnderna och deras sociala delegationer/utskott har ett övergripande ansvar för barns uppväxtvillkor. Ansvaret omfattar bl.a. skydd, vård, stöd och psykosocial behandling av utsatta barn och ungdomar i enlighet med SoL, FB, LVU och LSS. Detta ansvar understryks av bestämmelserna om andra myndigheters och befattningshavares anmälnings- och uppgiftsplikt till socialnämnden.

I familjerättsliga avseenden för barn har lagstiftaren ålagt socialnämnden ett ansvar för att ta initiativ till överflyttning av vårdnad, förordnande av ny vårdnadshavare eller god man mm (5 kap. 2 och 3 §§ Socialtjänstförordningen, SoF).

På nämnderna ankommer också att bevaka behov av kompetensutveckling i barn- och ungdomsfrågor hos den egna personalen, jfr 3 kap. 3 § socialtjänstlagen (SoL) och att förse ansvarig personal med de resurser och verktyg i övrigt som krävs för verksamheten.

Socialnämndens särskilda ansvar gäller alla underåriga, dvs. barn upp till 18 års ålder. Även ungdomar upp till 21 års ålder omfattas i vissa fall av detta ansvar (LVU och barn i familjehem).

Barn som far illa - definitioner

Socialtjänstens uppmärksamhet ska i första hand riktas till barn som löper risk att skadas till hälsa eller utveckling, dvs. barn som far illa.

Ett barn riskerar att fara illa och barnets personliga utveckling riskerar att skadas när det utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller när den som vårdar barnet försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. Kommittén mot barnmisshandel ger följande exempel på situationer när barn riskerar att fara illa (prop 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer).

Fysiskt våld innebär att ett barn av någon annan orsakas kroppsskada, sjukdom, smärta eller blir försatt i vanmakt eller annat liknande tillstånd. Det kan innebära att en annan person slår barnet med eller utan tillhygge, nyper, sparkar, knuffar, kastar, skakar, luggar, river eller biter barnet, trampar eller stampar på det eller tvingar in föremål i barnets mun. Det är också fysiskt våld och övergrepp att förgifta, bränna, skälla, riva, försöka dränka eller kväva barnet.

Varje form av kroppslig bestraffning räknas som fysiskt våld. I flera former av sexuella övergrepp ingår fysiskt våld dels för att tvinga barnet till underkastelse, dels som en del av övergreppet.

Psykiskt våld betyder att ett barn systematiskt, oftast under lång tid utsätts för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Även en enstaka allvarlig förseelse kan innebära att ett barn riskerar att fara illa.

Orimligt hårda bestraffningar, förlöjligande, hån, nedvärdering, avvisande, utfrysning, orimliga krav, påtvingad isolering från sociala kontakter och åldersanpassade aktiviteter eller konstant vägran att lyssna till barnets synpunkter är ytterligare exempel på psykiskt våld. Som exempel på nedbrytande behandling kan nämnas fostran till asocialt beteende eller kriminalitet. Att ett barn tvingas bevittna (se eller höra) våld i sin närhet eller leva i en miljö där våld och hot om våld förekommer ofta, kan också göra att ett barn far psykiskt illa.

Sexuella övergrepp mot ett barn innefattar alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av en annan person. Sexuella övergrepp innebär att personen utnyttjar barnets beroendeställning, att handlingen utgår från den personens behov, att handlingen kränker barnets integritet, att handlingen sker mot barnets vilja eller är en handling som barnet inte kan förstå, inte är moget för eller inte kan ge informerat samtycke till.

Det finns stor variation mellan handlingar som ryms i begreppet sexuella övergrepp. Lättare former av icke-fysisk kontakt som verbala anspelningar, att någon blottar sig inför barnet eller att titta på pornografisk film/video tillsammans med barnet kan vara både obehagliga och skrämmande för barnet. Fysisk kontakt som t.ex. sexuellt betonade smekningar av bröst eller könsorgan inklusive onani på den andra personen är andra handlingar som begås av personer som utsätter barn för övergrepp. De allvarligaste formerna av sexuella övergrepp kan handla om fullbordade vaginala, anala eller orala samlag.

Kränkning innebär att barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras, oftast under lång tid, genom att en person i ord eller handling behandlar barnet på ett nedlåtande sätt eller angriper barnets personlighet. Kränkningar kan ske genom att exempelvis på ett förnedrande sätt kommentera barnets utseende, språk eller begåvning, förolämpa barnet fysiskt eller verbalt inför kamrater eller vuxna, läsa barnets dagbok, frysa ut barnet eller liknande.

Att utsätta ett barn för fysiskt eller psykiskt våld eller sexuella övergrepp är alltid kränkande.

Fysisk försummelse innebär att barnets vårdnadshavare, oftast under lång tid, skadar eller äventyrar ett barns fysiska hälsa eller utveckling genom att underlåta att ge barnet god fysisk omsorg.

Bristande omsorg gäller alla aspekter av ett barns fysiska hälsa och utveckling, dvs hygien, kost och omvårdnad, årstidsanpassade kläder, möjlighet till vila och sömn, skydd och husrum, tillsyn, förebyggande hälsovård, medicinsk vård inklusive tandvård samt skydd mot olycksrisker eller skadlig exponering. Till skadlig exponering räknas t.ex. att återkommande vara utsatt för skadligt hög bullernivå, att vistas i miljöer med droganvändning eller hög alkoholkonsumtion.

Psykisk försummelse är när barnets psykiska hälsa skadas eller äventyras, ofta under lång tid, genom att ett barns grundläggande behov av t.ex. uppmärksamhet, tillhörighet, fostran, vägledning, stimulans och utveckling inte tillgodoses.

Nämndens ansvar omfattar förutom barn som utsätts för skadlig behandling eller bristande omsorg i hemmet även barn och unga som genom sitt eget beteende – t.ex. missbruk eller kriminalitet – utsätter sin hälsa eller utveckling för risker för skada.

Socialnämndens yttersta ansvar att förhindra att barn utvecklas ogynnsamt framtar inte andra myndigheter - förskolan, skolan och hälso- och sjukvården, att inom ramen för sina åligganden svara för verksamheter som syftar till att främja personlig och social utveckling hos barn och motverka social utslagning eller marginalisering.

Samverkan

Samhällets särskilda skyddsansvar för utsatta barn förutsätter nära samverkan mellan myndigheter och organisationer. I 5 kap. 1 a § stadgas att socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd (prop. 2002/03:53). Med det omfattande ansvar som därmed ligger hos stadsdelsnämnden följer, att stadsdelsnämnden ska bygga upp en strukturerad samverkan med förskola, skola, hälso- och sjukvård samt polis. Skyldighet att samverka om barn som far illa är inskriven i skollagen, hälso- och sjukvårdslagen, lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område samt i polislagen..

Rådgivning och myndighetsutövning

Om socialtjänsten exempelvis mottar en ansökan eller en anmälan uppstår hos myndigheten ett ärende. Ärenden avseende barn- och ungdomar inom socialtjänsten innefattar i princip alltid myndighetsutövning. För ärendehandläggning finns enligt SoL och FL rättssäkerhetsregler om insyn, kommunikations- och dokumentationsskyldighet, motivering av beslut m.m.

Utanför begreppet ärendehandläggning och myndighetsutövning faller bl.a. råd och upplysningar. I flera stadsdelar förekommer idag socialt förebyggande arbete såsom t.ex. familjecentral, familjehus, stödenheter eller liknande, vilka huvudsakligen sysslar med rådgivning och stöd till enskilda eller till grupper. De regler som gäller för ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild blir då inte tillämpliga. Inte heller dokumentationsreglerna enligt SoL eller förvaltningslagen. Om ett råd eller en upplysning är felaktig kan dock under vissa omständigheter ett skadeståndsansvar inträda för kommunen.

I rådgivande och stödjande verksamhet kan dock uppkomma behov av insatser enligt exempelvis SoL. De regler som gäller för ärendehandläggning måste då naturligtvis följas. Därutöver gäller för alla som arbetar i myndigheter som handlägger frågor som rör barn och ungdomar anmälningsskyldighet enligt 14 kap 1 § SoL. Framkommer i kontakter sådana uppgifter som innebär att socialnämnden är skyldig att ingripa måste det klargöras för den enskilde som uppsökt verksamheten.

I rådgivande och stödjande verksamheter kan bistånd i form av samtalsserier eller familjebehandling komma till stånd till följd av ett beslut enligt SoL. Utredning och beslut

innebär då myndighetsutövning medan genomförande av insatsen är en form av verkställighet, vilken inte utgör ärendehandläggning eller myndighetsutövning. Det föreligger dock en dokumentationsskyldighet enligt 11 kap. 5 § SoL (se även Riktlinjer för handläggning och dokumentation i enskilda ärenden inom socialtjänsten). Det är viktigt att man inom stadsdelsnämndens organisation klargör gränserna mellan de enheter som arbetar med att huvudsakligen ge råd och stöd och de som har det lagstadgade ansvaret för barn och ungdomars skydd. Vidare är det av vikt att det finns kunskap och även tydliga rutiner för dem som arbetar inom rådgivande verksamhet om när och hur ett barn eller en familj ska hänvisas till den enhet inom stadsdelsförvaltningen som arbetar med myndighetsutövning.

Det är inte antalet rådgivningstillfällen/samtal som avgör om det rör sig om myndighetsutövning utan innehållet i kontakten. Så snart det gäller att samla in ytterligare information om ett barn för att kunna ta ställning till barnets behov inträder utrednings- och dokumentationsskyldigheten.

Utredningsskyldighet

Stadsdelsnämnderna ansvarar för handläggning och beslut i enskilda barn- och ungdomsärenden. Handläggningen sker inom ramen för stadsdelsförvaltningarnas individ- och familjeomsorg. Det gäller även ärenden enligt FB. Mot bakgrund av samhällets särskilda ansvar för barn och barns utsatta ställning vid intressekonflikter i förhållande till vårdnadshavare ska dessa ärenden ha högsta prioritet. Särskilt ärenden som rör barn som misstänks fara illa i hemmet eller genom eget skadligt beteende och kan vara i behov av skydd ska handläggas med förtur.

Socialtjänsten har en ovillkorlig skyldighet att utreda misstänkta missförhållanden. Med utredning avses den aktivitet hos socialtjänsten som syftar till att få fram ett allsidigt och tillförlitligt underlag för nämndens beslut. Utredningen ska bedrivas skyndsamt. Som längsta utredningstid gäller fyra månader med möjligheter till beslut om förlängning (11 kap. 2 § SoL). Beslut om bistånd enligt SoL eller vård enligt LVU är avsedda att undanröja sådana förhållanden som kan vara skadliga för barnen och utgöra hinder för deras optimala utveckling. Varje utredning registreras och dokumenteras i Paraplysystemet och avslutas med ett skriftligt beslutsunderlag med förslag till beslut.

Om anmälan eller ansökan gäller en person som uppnått 18 års ålder genomförs utredningen med stöd av 11 kap.1 § SoL. Befogenheterna enligt 11 kap. 2 § SoL föreligger alltså inte. Inte heller uppgiftsskyldigheten i 14 kap. 1 § SoL.

Den nämnd som inlett utredning har skyldighet att slutföra den även om familjen flyttar till annan kommun. Den nya vistelsekommunen är dock skyldig att på begäran av den utredande nämnden bistå den med utredningen (11 kap. 4 § SoL)

Överflyttning av ärende

I 16 kap. 1 § stadgas att överflyttning ska ske om den som berörs av ärendet har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål, hjälpbehovets varaktighet och omständigheterna i övrigt framstår som lämpligt.

Om de berörda kommunerna inte kan komma överens får den kommun där frågan om överflyttning uppkommit hos länsstyrelsen i det län där den andra kommunen ligger ansöka om att ärendet överflyttas. Länsstyrelsens beslut kan överklagas hos länsrätten (16 kap. 4 § SoL samt prop. 2002/03:53).

Utöver detta har staden egna riktlinjer för ärendeansvar mellan stadsdelsnämnderna. Överflyttning till annan stadsdelsnämnd ska inte ske om det inte är uppenbart lämpligare sett ur barnets perspektiv. Om överflyttning sker bör information överlämnas till mottagaren vid personligt sammanträffande mellan företrädare för de båda nämnderna och dem ärendet rör. Den som lämnar ärendet måste försäkra sig om att mottagaren är beredd att följa uppgjorda arbets- eller vårdplaner.

När det gäller utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL är nämnden skyldig att slutföra den om inte den nya vistelsekommunen/stadsdelsnämnden samtycker till att överta utredningen (11 kap. 4 § SoL).

Beslutsnivåer/delegation

Beslut om bistånd i öppna former kan fattas av tjänsteman, jfr den enskilda stadsdelsnämndens delegationsordning. Vård av barn under 18 år utom det egna hemmet däremot är av så ingripande karaktär för dem ärendet rör och har sådan dignitet att beslut alltid bör fattas av nämnd. Undantagna från den regeln är beslut om utredningsplacering på institution samt korttidsplaceringar i s.k. jourhem, institution eller annat tillfälligt boende. Vid ställningstagande till vad som kan betraktas som korttidsplacering ska tidsperspektivet vägas mot barnets ålder. För föräldrar till de minsta barnen innebär redan några dagars separation att de inte kan utöva sitt föräldraskap och separationen får därmed för barnet en avgörande betydelse medan föräldrar till äldre barn och ungdomar, trots en fysisk separation, kan upprätthålla sitt psykologiska föräldraskap under längre tid. En placering som inledningsvis varit avsedd att bli kortvarig, men av olika skäl förlängs, ska föreläggas nämnd för beslut. Beslutet ska fattas senast inom fyra månader och bygga på en vårdplan. Barnets behov och rättssäkerhet kräver att tillfälliga placeringar inte bör förlängas. Om en förlängning av en tillfällig placering i jourhem måste ske, ska nytt beslut fattas av nämnd om placering med stöd av 4 kap. 1 § SoL inkluderande ett medgivande för jourhemmet att bli familjehem. Om det är fråga om en kortare förlängning kan nämnden istället besluta om fortsatt tillfällig placering i det jourhem som är godkänt av vårdgivare – antingen i stadsdelsnämnds regi eller vårdgivare som staden har ramavtal med.

Beslut om stadigvarande vård och fostran i familjehem eller på institution ska undantagslöst fattas av nämnd.

Utredarens kompetens

Viktiga förutsättningar för ett kvalificerat utredningsarbete är tid, utredarkompetens (kunskap om barns utveckling och behov samt erfarenhet av barn- och ungdomsfrågor, kunskap om familjeproblem samt utredningsmetodik och gällande lag/riktlinjer), arbetsledning och tillgång till regelbunden handledning, jfr 3 kap. 3 § SoL.

Barn- och ungdomsutredningar är en av socialtjänstens mest grannliga uppgifter. Skälet till utredningen är ofta ett antagande om att ett barn i sitt hem inte får tillräckligt skydd eller god vård eller att ungdomar utsätter sig själva för risker att utvecklas ogynnsamt. När socialtjänsten intervenerar i sådana situationer förekommer att barn och föräldrar försöker dra sig undan kontakten och att de uppvisar en försvarsinställd och negativ attityd till socialtjänstens utredare. Att få sitt föräldraskap ifrågasatt kan naturligen väcka både förtvivlan, rädsla och vrede – reaktioner som kräver ett respektfullt bemötande från socialtjänstens sida.

Vilka metoder som används och vilka resurser som avdelas för utredningsverksamheten kan vara helt avgörande för hur socialtjänsten ska kunna åstadkomma de förändringar av barns och ungdomars livsvillkor som är nödvändiga för att lagens intentioner om barns rättigheter ska anses vara uppfyllda. Utredaren blir under en utredning en del av familjesystemet och familjen och dess medlemmar påverkas redan av utredningen som sådan. En utredning utgör en påverkans- och förändringsprocess med en rad vägval som i många fall får livsavgörande konsekvenser för dem som berörs av utredningen. De relationer som skapas under en utredningstid och den bedömning som utredningen resulterar i kommer att påverka möjligheterna att efter beslut genomföra olika stöd- och behandlingsprogram.

Två utredare

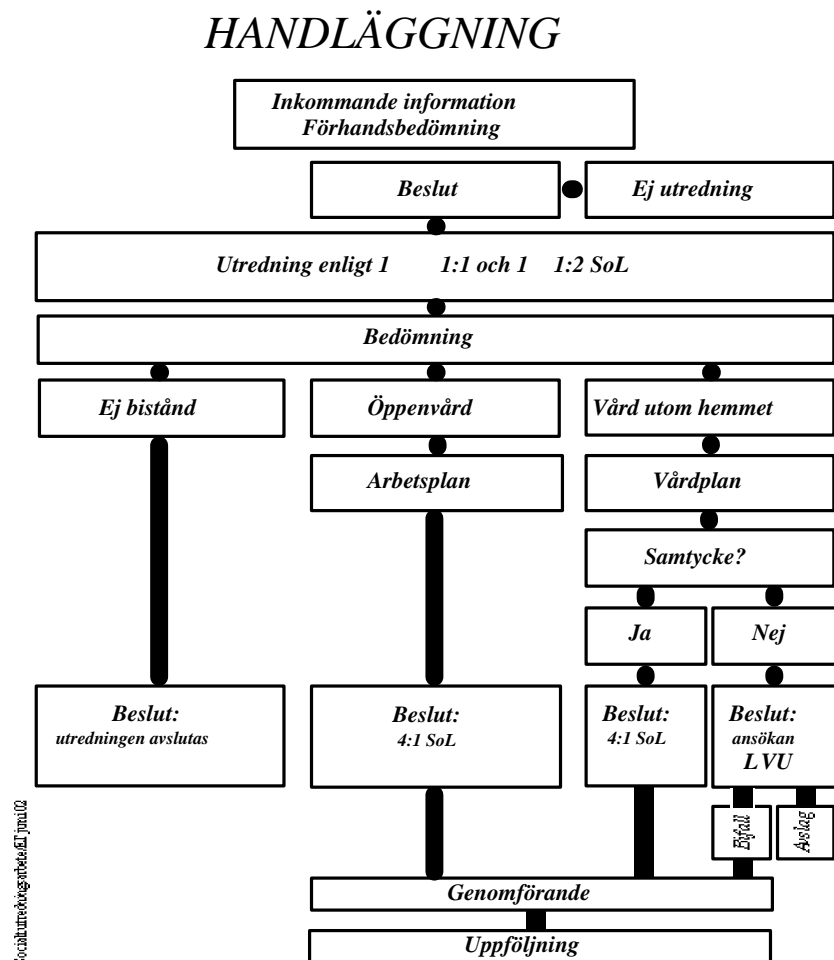
En modell med två utredare i omfattande och/eller komplicerade utredningar kan motiveras av flera skäl. Barn- och ungdomsutredningar rör sig ofta om intresse- och lojalitetskonflikter, dels mellan myndighet och familj, dels mellan barn och vuxna. Utredarens uppgift är att i interaktion med barnet och familjen söka utröna barnets behov för att i ett senare skede kunna föreslå möjliga lösningar för att behoven ska kunna tillgodoses. Utredaren kan få svårigheter att hantera de olika perspektiven och att förhålla sig till barn och vuxna på ett professionellt riktigt sätt. Att vara två i sådana situationer kan minska riskerna dels för brott mot de enskildas integritet och rättssäkerhet, dels för brister i professionellt bemötande och handläggning.

Personkontinuitet ska alltid eftersträvas. En modell med två utredare i komplicerade barn- och ungdomsutredningar kan även motverka kontinuitetsbrott. Socialsekreterarnas arbetsledare

bör ha ett särskilt ansvar för kontinuitet i handläggningen och för att utredningsplaner upprättas och följs. Arbetsledarna bör även ansvara för upprätthållande av de professionella nätverk som krävs både lokalt och gemensamt för staden.

II. Utredningsmodell

Följande modell illustrerar socialtjänstens handläggning från det att information inkommer till det att beslut i enskilt ärendet fattas av nämnd eller tjänsteman.

Inkommande information

Inledning

En förutsättning för att socialtjänsten ska kunna ingripa till barns skydd eller utreda deras behov av stöd och behandling i övrigt är att socialtjänsten får vetskap om förhållanden som kan innebära en risk för ogynnsam utveckling. Kännedom om missförhållanden erhålls främst genom anmälningar och ansökningar som kommer utifrån - från andra myndigheter och organisationer, från enskilda och inte minst från barnen och familjerna själva och deras anhöriga. Socialtjänstens egen uppsökande och allmänt förebyggande verksamhet bland barnfamiljer och ungdomar är ett viktigt komplement, så ock skyldigheten för anställda i stadsdelsnämndernas olika

verksamhetsgrenar att särskilt uppmärksamma barn som kan behöva skydd eller stöd genom individ- och familjeomsorgen. Förskolan och skolan har unika möjligheter att tidigt uppmärksamma barnets behov av extra stöd eller skydd genom socialtjänsten. SoL:s regler om anmälningsplikt har tillkommit just för att vidga informationsflödet och därigenom ge barn ett bättre skydd (14 kap.1 § SoL).

Anmälningsplikten är inte alltid känd inom angivna myndigheter eller av berörda yrkesgrupper. Därför är det av vikt att stadsdelsnämnden aktivt informerar om vilka skyldigheter som föreligger, inte minst vad gäller skyldigheten att lämna uppgifter till socialtjänstens utredning. Bland anmälningsskyldiga råder emellanåt den missuppfattningen att anmälan ska göras först om det står klart, att ett barn behöver skydd genom placering utanför det egna hemmet. Konsekvensen härav kan bli att individ- och familjeomsorgen informeras i ett alldeles för sent skede. Formuleringen (14 kap. 1 § SoL) ”... om de i sin verksamhet får kännedom om något som *kan* innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd” ska tolkas så, att så snart misstanke väcks att socialtjänsten behöver utreda ett barns behov av skydd eller stöd ska anmälan ske, så att utredning kan inledas hos socialtjänsten.

Socialstyrelsen publicerar under 2003 Allmänt råd med tillämpningsanvisningar för anmälningsplikten.

Information och anmälningsplikt inom stadsdelsförvaltningen

Utredningsansvaret ligger hos individ- och familjeomsorgen (IoF). Anställd inom annan enhet men inom samma verksamhetsområde, t.ex. missbruks- eller ekonomienhet, inom stadsdelsförvaltningen som uppmärksammar förhållanden som kan vara till skada för barn eller ungdomar har en ovillkorlig skyldighet att omgående överlämna denna information till IoF för ställningstagande. I 11 kap. 1 § SoL stadgas en utredningsskyldighet om något "kommit till nämndens kännedom som kan föranleda någon åtgärd av nämnden". Informationen anses "ha kommit till nämndens kännedom" om den blivit känd i missbruks- eller ekonomienhet och informationen överlämnas därför inte med stöd av 14 kap. 1 § SoL. Handläggare av LSS-ärenden tillhör dock en annan verksamhetsgren och har därför ovillkorlig anmälningsplikt enligt SoL. Detsamma gäller personal inom förskola, skola, flyktingmottagningar m.fl. inom eller utom den aktuella stadsdelsnämnden. Det är IoF:s ansvar att bedöma uppgifterna eftersom socialtjänsten ensam har utredningsskyldigheten.

Underlåtenhet att anmäla eller överlämna information kan riskera att dömas till ansvar för tjänstefel (brottsbalken BrB 20 kap.1 §) eller åläggas disciplinpåföljd enligt lagen om offentlig anställning (LOA). Det kan också finnas bestämmelser i kollektivavtal som gör det möjligt för arbetsgivaren att vidta disciplinåtgärder.

Det är angeläget att stadsdelsnämnderna i samband med nyanställning och fortlöpande instruerar sin personal om gällande regler och samtidigt om vem eller vilka som är informationsmottagare.

Informationens form

Några formkrav på informationen finns inte. Informationen kan ges muntligt eller skriftligt. Allmänheten får inte avkrävas en skriftlig rapport. Däremot ska den tjänsteman hos nämnden som mottagit informationen alltid skriva ned denna (se dokumentation nedan). De som omfattas av anmälningsplikten ska alltid uppmanas göra anmälan skriftligt.

Sekretesskydd för informatör

Enligt 11 kap. 6 § SoL bör den enskilde hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom. Huvudregeln är alltså att uppgifter av enskilda personer och uppgiftslämnarens identitet inte får hemlighållas för den person som berörs av dem.

Genom en bestämmelse i 7 kap. 6 § SekrL ges möjlighet till sekretesskydd inom socialtjänsten för anmälan eller annan utsaga av enskild om någons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att fara uppkommer för att den som gjort anmälan eller avgivit utsagan eller honom närstående utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Det måste vara fråga om obehag i påtaglig form. Till allvarligt men räknas exempelvis telefonterror.

Restriktivitet ska iakttas till tillämpning av bestämmelsen. Det är bara fråga om de fall då behovet av skydd för en uppgiftslämnare är särskilt uttalat och då riskerna för repressalier är av påträngande slag.

Uppgiftslämnarens namn ska antecknas. Har uppgiftslämnaren begärt att informationen ska sekretessskyddas ska detta också antecknas. När någon begär att få ta del av uppgifter som röjer uppgiftslämnarens identitet ska socialtjänsten vid varje enskilt tillfälle pröva om uppgiften kan lämnas ut. Socialtjänsten kan således inte fatta ett för framtiden bindande beslut om att uppgifterna inte ska lämnas ut. Uppgiftslämnaren/informatören bestämmer alltså inte över om sekretess ska gälla. Myndigheten beslutar om det finns skäl till sekretess med stöd av 7 kap 6 § SekrL. Sekretessskyddet gäller endast för enskilda personer och inte för offentliga funktionärer.

Mottagaren

Vid varje stadsdelsförvaltning ska finnas rutiner som gör det möjligt att omedelbart ta emot information om barn som riskerar fara illa. Det får inte råda någon tvekan om till vem en informatör ska hänvisas och skriftliga rapporter ska tas om hand genast för bedömning. Hänvisning till socialjouren ska ges av växeln efter arbetstidens slut. Det åligger varje sdn att dokumentera de rutiner som gäller för hur och av vem information om barn och ungdomar som far illa ska tas emot och behandlas och att skriftligt sprida detta till olika samverkansparter lokalt.

Särskilt muntlig information och anonyma anmälningar ställer stora krav på mottagaren. Det kan gälla att i ett telefonsamtal inhämta så mycket information att en bedömning av allvaret kan göras. Man måste utröna om det är fråga om andrahandsuppgifter, vad informatören själv sett eller hört, hur väl han eller hon känner förhållandena, vilken relation han eller hon har till den berörda familjen, alla kända data om familjen, aktuell situation, barnets eller den unges vistelse, informatörens identitet och adress för senare uppföljning. Om anmälaren inte vill lämna namn och telefonnummer kan mottagaren be anmälaren ringa igen efter några dagar om det finns behov av kompletterande information.

Mottagaren har skyldighet att omedelbart lämna inkommen information vidare till den enhet som ska göra förhandsbedömning och eventuell utredning.

Inkommen information om barn och unga upp till 18 år ska alltid föranleda kontakt med vårdnadshavaren och den unge *inom en vecka* för information om att socialtjänsten informerats. Det gäller även om socialtjänsten beslutar att inte inleda utredning. (se Förhandsbedömning nedan).

Dokumentation av anmälan

Inkommen skriftlig information ska bedömas för eventuell utredning. Om utredning inleds förvaras handlingen i personakt. Om utredning inte inleds registreras handlingen med angivande av beslutsfattare, beslutsdatum och beslutsmotivering samt förvaras på betryggande sätt i diarienummerordning. Gallring sker i enlighet med Arkivnämndens beslut (se vidare i riktlinjer för Handläggning och dokumentation i enskilda ärenden). Skulle ansökan eller anmälan gällande samma barn senare komma in och föranleda utredning, får uppgifter hämtas ur tidigare anmälningar men handlingen i original ska inte tillföras den personakt som upprättas med anledning den senare anmälan/ansökan.

Den enskilde ska som regel informeras om innehållet i anmälan, dock inte i vissa fall vid misstanke om brott mot barn. I dessa kan beslut om att sekretessbelägga anmälan ske, se nedan.

Vid muntlig information gäller att den nedtecknas av mottagaren. Den upprättade handlingen ska innehålla en beskrivning av den information som givits och av vem. Det bör också framgå att informatören tagit del av det som nedtecknats och att innehållet godkänts. Handlingen dateras och undertecknas av den som tagit emot informationen. Den behöver inte anmälas till nämnd. Handlingen förvaras därefter på betryggande – se ovan.

Det är angeläget att socialtjänsten ger en återkoppling till anmälare med bekräftelse på att vi tagit emot informationen samt med namn och telefonnummer till en kontaktperson hos förvaltningen, lämpligen arbetsledaren. Detta kan ske på den blankett som finns i paraplssystemet ”bekräftelse av mottagen anmälan”.

Samråd/konsultation

Den som tar kontakt vill ibland inte lämna information med uppgivande av barnets identitet utan önskar samråda med socialtjänsten om oroande förhållanden och om socialtjänstens syn på situationen. Sådant samrådsförfarande är viktigt både i förhållande till enskilda och till personer i det lokala professionella nätverket. Företrädaren för IoF har i samrådsförfarandet möjlighet att klargöra socialtjänstens uppgifter - möjligheter och begränsningar - och kan härigenom stärka förtroendet för socialtjänsten. Om socialtjänstens företrädare bedömer att beskrivna förhållanden innebär en allvarlig risk för barnet ska han eller hon uppmana den som tagit kontakt att röja barnets identitet. Om informatören röjt barnets identitet och beskrivit allvarliga förhållanden som bör föranleda utredning gäller att socialtjänsten ensidigt och utan hänsyn till informatörens åsikt i frågan beslutar om att inleda utredning.

Förhandsbedömning

Förhandsbedömning kallas det moment som ligger mellan informationsmottagandet och ställningstagande till behov av utredning. Varje inkommen information granskas för bedömning av t.ex. om socialtjänsten och den aktuella stadsdelsnämnden är rätt instans, om uppgifterna som lämnats är uppenbart felaktiga och om informationen kräver omedelbara skyddsåtgärder från socialtjänsten, se Omedelbart omhändertagande, nedan. I förhandsbedömningen får inga utredningskontakter tas med personer i familjens privata eller professionella nätverk. Inga nya uppgifter får inhämtas - möjligen kan kontakt med informatören eller vårdnadshavaren behöva tas för att förtydliga de uppgifter som redan lämnats (jfr JO-beslut 1999, dnr 3561-1997 samt dnr 456-2002 Protokoll fört vid inspektion av socialtjänsten i en stadsdelsnämnd.) Den enskilde har alltid rätt att få kännedom om att information kommit in till myndigheten. Rättssäkerheten för den enskilde kräver att förhandsbedömningen inte drar ut på tiden eller omfattar kontakter som den enskilde inte har fått ta del av.

Informationens innehåll och barnets behov av skydd, oavsett vem som lämnat den, är det som ska styra socialtjänstens fortsatta handlande – vad som behöver göras och hur snabbt. Bedömning av information om missförhållanden bör aldrig göras av enskild handläggare ensam. Lämpligen svarar arbetsledaren tillsammans med den som tagit emot informationen för bedömningen. Inkommen information ska omedelbart granskas för ställningstagande huruvida akut ingripande behövs. Bedömning av information som rör oroväckande förhållanden i övrigt för barn och unga ska ske *inom en vecka*.

Omedelbart omhändertagande

I vissa situationer är det nödvändigt att socialnämnden omedelbart ingriper och tar hand om barnet eller den unge (18-20 år). Möjligheten regleras i 6-9 §§ LVU.

Ett omedelbart omhändertagande kan vara motiverat i riskfyllda situationer, t.ex. när misshandel, allvarlig vanvård eller sexuella övergrepp misstänks. Ett annat skäl kan vara att en utredning befaras kunna omöjliggöras eller allvarligt försvåras, vilket ofta är fallet vid misshandel och sexualbrott som parallellt i tid ska utredas av polismyndighet. En tredje anledning till beslut om omedelbart omhändertagande kan vara risk för att barnet göms undan.

För att ett omedelbart omhändertagande ska få ske måste det vara sannolikt att barnet/den unge behöver beredas vård med stöd av LVU. Det måste också stå klart att rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till

- ? risken för barnets/den unges hälsa eller utveckling,
- ? att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller
- ? att vidare åtgärder hindras.

I de situationer som anges i 1 och 2 §§ eller 1 och 3 §§ LVU kan det ibland vara nödvändigt att ta hand om barnet/den unge i avvaktan på en utredning om hans vårdbehov. Socialnämnden kan t.ex. få kännedom att ett barn utsätts för vanvård i hemmet och föräldrarna inte kan anträffas. Det är uppenbart att nämnden i ett sådant fall måste kunna ta hand om barnet i avvaktan på den fortsatta utredningen. På motsvarande sätt kan det finnas skäl att ta hand om en tonåring som anträffas under sådana omständigheter att omedelbar vård är nödvändig. Även här

kan anledningen vara att den unge inte vill medverka till vården eller att förhållandena inte medger att vårdnadshavarens inställning till vården inhämtas. Grund för omhändertagande kan även vara att den unge genom brottslig verksamhet har visat sig vara i behov av socialtjänstens insatser.

Omedelbart omhändertagande kan även komma i fråga om det finns risk för att vårdnadshavaren eller den unge inte vill medverka till en utredning. Som exempel kan nämnas att föräldrarna avviker med barnet eller att de motsätter sig läkarundersökning som nämnden anser vara nödvändig eller att de på annat sätt hindrar eller försvårar utredningen. Nämnden kan med stöd av 43 § LVU ta hjälp av polis för att genomföra läkarundersökning.

Det kan också hända att socialnämnden efter verkställd utredning har kommit överens med vårdnadshavaren och den underårige om viss åtgärd men att den underårige ändrar sig. Är förhållandena då sådana att beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till den unges hälsa eller utveckling kan sdn besluta om omhändertagande. Omedelbart omhändertagande kan även beslutas i det fall det finns risk för att verkställigheten av länsrättens beslut ska hindras t.ex. genom att föräldrarna befaras avvika med barnet.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande kan komma i fråga även av den som redan vårdas med stöd av LVU. Det möter således inget hinder att den som vårdas med stöd av 1 och 2 §§ tas om hand omedelbart om det är sannolikt att vård behöver beredas honom med stöd av 1 och 3 §§ LVU, t.ex. vid behov av placering i hem med särskild tillsyn enligt 12 § LVU.

Beslut om omedelbart omhändertagande fattas av sdn. Om nämnden inte hinner sammankallas kan nämndens ordförande eller annan ledamot som nämnden har förordnat ha rätt att fatta beslutet (6 § andra st). Även socialjouren ombesörjer att ordförandebeslut fattas om skyddsbehovet blir känt kvällar och nätter eller under helger. Stadsdelsförvaltningen underrättas nästföljande arbetsdag om vad som skett och om var barnet/familjen befinner sig. Handläggningsansvaret övertas därmed av respektive stadsdelsförvaltning. Ordförandebeslut anmäls på nämndens nästkommande sammanträde och ska underställas länsrätten inom en vecka från den dag beslutet fattades (7 § LVU). Om underställning inte sker eller inte kommer in inom föreskriven tid till länsrätten, upphör beslutet att gälla. Mall finns i paraplysystemet.

Placeringen ska alltid inledas utanför det egna hemmet.

Sdn kan begära polishandräckning för att verkställa beslut om omedelbart omhändertagande eller vård (43 § LVU). Sedan nämnden ansökt om vård med stöd av LVU kan även rätten besluta om omedelbart omhändertagande. Beslutet om omhändertagande gäller omedelbart.

I beteendefallen har socialnämnden genom 22 § fått en särskild befogenhet att ingripa på ett tidigare stadium genom att besluta om mindre ingripande åtgärder än vård utom hemmet.

Att inleda utredning

Myndighetsutövning

Sdn:s utredningsansvar kan inte överlämnas till annan (2 kap 4, 5 §§ SoL). Ansvaret ligger hos sdn även om nämnden kan ta annan myndighet eller fristående person till hjälp för att komplettera den egna utredningen för att belysa särskilda förhållanden av betydelse för det beslut som ska fattas. Denna kompletterande utredning definieras då alltid som ett led i nämndens myndighetsutövning.

Regler för socialnämnds utredning

Utredningar inom socialtjänsten utförs med stöd av 11 kap. 1 § SoL. Där anges att socialnämnden utan dröjsmål ska inleda utredning när något genom ansökan eller på annat sätt kommer till vår kännedom som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Syftet med utredningen är att få fram ett allsidigt underlag för beslut att avslå eller bevilja en ansökan, att vidta åtgärder.

När utredningen rör ett barns behov av stöd eller skydd (barn- och ungdomsutredning) ger lagen socialtjänsten vissa befogenheter (11 kap. 2 § SoL). Socialtjänsten får konsultera sakkunniga och ta de kontakter som behövs för utredningen (11 kap. 2 § och 14 kap. 1 § SoL). I 11 kap. 2 § anges också att utredningen inte onödigt får utsätta någon för skada eller olägenhet och att den

ska vara slutförd inom fyra månader (se Beslut om förlängd utredningstid). Utredningen ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Med stadsdelsnämndens särskilda skyddsansvar följer att utredning ska inledas

- ? om den underårige kan vara i behov av stöd från socialtjänsten
- ? om risk för den underåriges hälsa eller utveckling kan misstänkas föreligga till följd av brister i hemmiljön eller den unges eget beteende,
- ? om annan myndighet (domstol, åklagare) begär nämndens yttrande.

Många utredningar inleds med anledning av att den enskilde själv ansökt om bistånd i någon form. Även om socialtjänsten ensidigt bestämmer hur en utredning ska genomföras för att ett allsidigt beslutsunderlag ska kunna arbetas fram ska utredaren alltid eftersträva samförstånd med dem utredningen rör och noga informera om vilka kontakter som tas och vad som kommer fram i dessa. Om det är lämpligt bör den enskilde vara närvarande vid olika sammanträffanden utredaren arrangerar vid insamling av information. I de fall vårdnadshavaren eller barnet om det fyllt 15 år motsätter sig utredning är det särskilt angeläget.

Beslut om utredning

Det kan uppstå tveksamheter om i vilka lägen socialtjänsten inte behöver inleda utredning med anledning av inkommen information. Avsikten med utredning är att klarlägga om barnet har behov av skydd eller stöd från socialtjänsten. Om socialtjänsten bedömer att familjen mot bakgrund av det som framkommit av ansökan eller anmälan kan hänvisas direkt till verksamhet som erbjuder allmän rådgivning och information behöver utredning inte inledas. Men så snart socialtjänsten anser att ytterligare uppgifter behöver inhämtas för att ta ställning till barnets behov ska utredning inledas. Någon rätt för socialtjänsten att följa upp om familjen vänt sig till erbjuden rådgivning finns inte.

Det bör ligga på arbetsledare att fatta beslut om utredning. Det gäller även om beslutet blir att inte inleda utredning. Beslutet bygger på en professionell värdering av den information som kommit in och måste därför fattas av personal med särskild kompetens om vilka förhållanden som kan medföra risker för barn och unga. Beslut ska alltid motiveras och motiveringen ska dokumenteras, likaså när och av vem beslutet fattats. Det är viktigt att vara tydlig i förhållande till den enskilda familjen i skälen till varför utredning inleds respektive inte inleds. Dokumentation sker i paraplysystemet. Beslut att inleda utredning är reglerat i lag. Det föreligger därmed ingen skyldighet att anmäla beslutet till sdn. Eftersom det är fråga om ett för den enskilde ingripande beslut är det dock lämpligt att hålla nämnden underrättad om i vilka fall barn- och ungdomsutredning inletts och på vilka grunder.

Begreppet utredning avser den aktivitet hos socialtjänsten som ska leda fram till ett beslut. Utredningar kan vara av mycket olika beskaffenhet. Vissa utredningar kan bestå av ett samtal, andra av omfattande informationssamlande genom samtal med enskilda, myndigheter och andra.

Inför inledande av utredning är det av största vikt att ta reda på vem/vilka som har vårdnaden om barnet. Det kan ske genom kontroll hos lokala skattemyndigheten, dataregister (SPAR) eller genom rekvisition av personbevis. Vårdnadshavaren underrättas muntligt och skriftligt om att utredning inleds.

Av rättssäkerhetsskäl ska beslut fattas om såväl inledande som avslutande av utredning. Det får aldrig råda minsta tveksamhet om vilken aktivitet som pågår - rådgivning, utredning eller så kallat faktiskt handlande, dvs verkställighet av ett beslut om stöd, vård eller behandling.

Information till den enskilde

De som berörs av utredningen ska ha tydlig information om vem som svarar för utredningen och om hur beslut sedan fattas. Den muntliga informationen bör kompletteras med skriftlig information om vad en barn- och ungdomsutredning innebär, vilka lagregler som gäller, utredningstider och om hur information inhämtas. De berörda ska också informeras om sina rättigheter - såsom besvärsrätt, insyn m m enligt SoL och förvaltningslagen (FL), möjligheten att

rådfråga länsstyrelse etc. Stockholms stad har utgivit en särskild informationsskrift för detta ändamål: "Barnets rättigheter och socialtjänstens skyldigheter", hämtas från socialtjänstförvaltningens hemsida www.sot.stockholm/stadens-socialtjanst/barn-och-ungdom/broschyrer.

Både vårdnadshavare och barn ska fortlöpande under utredningens gång informeras om orsaken till att utredning inletts, vad som framkommer under utredningen och om vilka bedömningar utredaren under hand gör. Det slutliga resultatet av utredningen bör således inte komma som en överraskning för dem den berör. Den enskilde ska informeras om när utredningen börjar och när den avslutas.

Misshandel och sexualbrott mot barn

Vid misstanke om barnmisshandel eller sexualbrott mot barn ska utredning alltid inledas och samråd ske omedelbart med lokal polismyndighet och som regel även med läkare. Vid många sdn finns en fungerande organisation för detta samråd. Samrådsförfarande bör även kunna ske för allmänna förfrågningar utan angivande av barnets identitet. Vid Astrid Lindgrens barnsjukhus finns även ett särskilt team för konsultation, SÖ-teamet, i fall av misstänkt sexuellt övergrepp. Utredarna kan också vända sig till stadens tvärfackliga konsultgrupp (BIF-gruppen), tidsbeställning sker av ansvarig arbetsledare hos social- och skoljuridiska enheten, telefon 508 29 756. Avsikten med samrådsförfarandet är att göra en gemensam tvärprofessionell bedömning av tillgänglig information, att diskutera om informationen bör föranleda polisanmälan och om läkarundersökning bör göras, att lägga fast en samlad strategi för det fortsatta handlandet från respektive myndighet.

Det första ställningstagandet socialtjänsten ska göra vid misstanke om övergrepp av detta slag är om barnet eller den unge behöver skydd, dvs flyttas från den miljö där övergrepp kan misstänkas pågå. Barnet ska skyddas från övergrepp samt från repressalier och påverkan från närstående som kan bli följden av att socialtjänst och polis intervenerar i familjen. Ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU kan vara nödvändigt att fatta.

Om ansvarig personal vid sdn av något skäl bedömer att en polisanmälan skulle kunna vara till uppenbar skada för barnet eller den unge beslutar nämnden att avvakta med eller underlåta polisanmälan. Beslut att polisanmäla bör fattas av arbetsledare (jfr stadsdelsnämndens delegationsordning).

Enligt 5 kap. 1 § SekrL (förundersökningssekretess) gäller sekretess i annan verksamhet hos myndighet (t.ex kommunens socialtjänst) för att biträda åklagarmyndigheten m.fl. att uppdaga, utreda och beivra brott. Det innebär att stadsdelsnämndens utredning som ligger till grund för polisanmälan och själva anmälan kan sekretessbeläggas med stöd av denna bestämmelse om åklagaren anser att det behövs. Det är stadsdelsnämnden som prövar skälen och fattar beslut i frågan.

De utredningar som görs hos socialtjänst och polis har skilda funktioner - socialtjänsten utreder om barnet har behov av skydd eller andra insatser och ska därvid *utreda barnets behövsituation* (se utredningsmodell nedan), där misstanken om övergrepp utgör en del. Polisens huvuduppgift är att *utreda om brott förekommit* och vem som är gärningsman. Övergrepp mot barn och unga är ofta allvarliga symtom på komplicerade missförhållanden i hemmet. Utredningen bör därför inte enbart fokusera frågan om huruvida övergrepp förekommit. Ett fokus på övergreppet kan, om polismyndigheten inte kan styrka brott, allvarligt påverka socialtjänstens möjligheter att få barnets psykologiska och sociala villkor utredda. Socialtjänsten ska inte invänta åklagares eller domstols beslut utan självständigt och skyndsamt bedöma behov av åtgärder till skydd och stöd för barnet. Vid misstanke om övergrepp på ett barn i en syskonkrets bör även övriga barn i familjen bli föremål för socialtjänstens intresse eftersom övergrepp inom familjen ofta riktas mot flera familjemedlemmar. Övergrepp mot ett barn i en familj är ett allvarligt tecken på missförhållanden i hemmet. Även syskon som inte själva varit direkta offer för övergrepp, löper påtaglig risk för utvecklingsförseningar och psykiska skador.

I vissa fall är familjer, där övergrepp förekommer, i övrigt socialt välfungerande och har tidigare inte uppmärksamats av förskola, skola eller socialtjänst för brister i omsorgen om sina barn. Det kan innebära svårigheter för socialtjänsten att utreda förhållanden i familjer som inte

befinner sig i en traditionell social utsatthet. Dessa barn och ungdomar behöver särskild omsorg från socialtjänstens sida eftersom vuxna i deras omgivning ofta inte uppmärksammar deras svårigheter.

Om barnet eller den unge misstänks ha skador till följd av övergrepp ska läkarundersökning ske omgående. Om vårdnadshavaren motsätter sig undersökning av barnet kan socialtjänsten enligt 32 § LVU besluta om läkarundersökning och kan även få biträde av polismyndighet.

Undersökande läkare ska avge utlåtande om skadorna och förklaring till deras uppkomst. Eftersom det är svårt att klargöra skadors uppkomst, bör rättsläkare anlitas. Rättsläkarutlåtande beställs av polismyndigheten.

Läkarundersökningen har ett annat värde utöver att ge information till utredningen. Barn och ungdomar som varit utsatta för övergrepp kan vara oroliga för att de har obotliga skador eller att de inte är normalt kroppsligt utrustade och kan genom en läkarundersökning bli lugnade.

Utredningsplan

På arbetsledaren ankommer vidare att tillsammans med utsedd handläggare göra en utredningsplan. Planen upprättas som särskilt dokument i de fall man redan från början kan se att utredningen blir komplicerad med bedömning av skadlig behandling av barn och därmed bedömning av föräldrars omsorgsförmåga. Exempel:

- ? Redovisning av inkommen information om barnets förhållanden
- ? Behov av omedelbart ingripande till skydd för barnet, hur detta ska genomföras.
- ? Eventuellt behov av utredningsplacering av barnet - med eller utan förälder (se vidare Omedelbart omhändertagande).
- ? Information till vårdnadshavaren och barnet om att utredning inletts och vad det innebär.
- ? Vilka kontakter som behöver tas och i vilken ordning, vilka handlingar som behöver granskas.

I mindre omfattande utredningar dokumenteras planen som journalanteckning.

Av planen ska framgå klart hur och när den justeras. Eftersom ny information nästan alltid kommer till under pågående större utredningar behöver planen revideras, vilket sker i samråd mellan utredare och arbetsledare. Med hänsyn till att utredningstiden är begränsad krävs en strukturerad uppläggning. Vårdnadshavaren ska informeras om utredningsplanen och kan själv i många fall bidra med referenser och andra förslag. Mall för utredningsplan finns i Paraplysystemet.

Beslut om förlängd utredningstid

Om utredningen blir mycket omfattande och inte kan avslutas inom fyra månader, kan beslut om förlängd utredningstid fattas (11 kap. 2 § 2 st SoL). Ny längsta tid och skälen för förlängningen ska då anges i beslutet. Beslutanderätten bör delegeras till lägst arbetsledare. Förlängningsbeslut ska fattas med stor restriktivitet eftersom avsikten med korta utredningstider dels är att förstärka den enskildes rättssäkerhet, dels att minska osäkerheten i förhållande till socialtjänsten. Beslutet dokumenteras i paraplysystemet och anmäls till sdn. Skäl till förlängningsbeslut kan t.ex. vara att utlåtande från BUP eller utredningsinstitution inväntas. Om skälet är att utredaren inte kunnat komma i kontakt med den aktuella familjen krävs dokumentation av de stora ansträngningar gjorts för att nå barn och vårdnadshavare.

Utredningen

Med utredning avses den aktivitet – insamlande av uppgifter – som senare ska ligga till grund för en professionell bedömning samt beslut i ärendet. Begreppet ska inte förväxlas med dokumentationen av utredningen (Se Dokumentation, nedan). Utredningsplanen leder till olika aktiviteter såsom samtal, hembesök, inhämtande av utlåtanden från utomstående experter.

Omfattningen av utredningen måste anpassas till de uppgifter om behov, missförhållanden etc som är kända genom inkommen information eller som tillkommer under utredningens gång.

Inledning

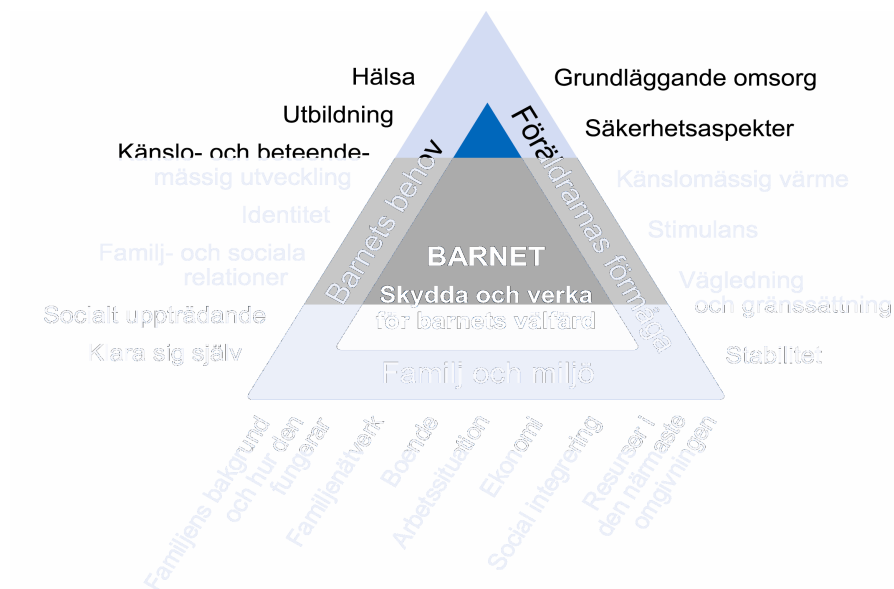
Socialtjänsten avgör ensidigt hur utredningen ska genomföras och därmed vilka kontakter som behöver tas. Även om det tillkommer socialtjänsten att driva utredningsarbetet, ska det, så långt det är möjligt, genomföras i en takt och med metoder som kan förstås och accepteras av barn, ungdomar och vårdnadshavare.

I utredningsarbetet är socialtjänsten beroende av medverkan från andra myndigheter och från enskilda. I dessa kontakter ställs stora krav på utredaren. Utredaren måste tydligt klargöra socialnämndens utredningsskyldighet, hur lämnade uppgifter kommer att användas, tänkbara konsekvenser för uppgiftslämnaren (t.ex. att figurera som referent i beslutsunderlag eller att uppträda som vittne i domstol), skyldigheten för myndigheter att lämna uppgifter av betydelse för utredningen (14 kap. 1 § SoL).

Familjens krav på integritet talar för att socialtjänsten inte ska ta fler kontakter än vad som är nödvändigt. I SoL finns regler om detta, 11 kap. 2 §. Eftersom utredningen rör barnets behov och rättigheter i första hand har dock socialtjänsten ett stort ansvar för att det beslut som ska fattas efter genomförd utredning blir riktigt, sett ur ett barnperspektiv. Av hänsyn till barnet måste utredningen ge tillräckligt underlag för en helhetsbedömning inför beslut om stöd, vård och behandling. Ju mer relevant kunskap som inhämtats om det enskilda barnet, dess mindre risk föreligger för felaktiga beslut.

Särskild omsorg bör ägnas bemötandet av barn och familjer. De strategier som behövs för att kunna undanröja sådana förhållanden som är till skada för barn och ungdom arbetas bäst fram i samarbete med barn och föräldrar och gynnsamma resultat är i hög grad beroende av förtroendefulla och bärande relationer mellan familj och utredare.

Den utredningsmodell som presenteras i det följande bygger på forskning i socialt barnvårdsarbete och på de forskningsbaserade kunskaper och erfarenheter som hittills vunnits i det omfattande utvecklingsarbete som bedrivs i flera kommuner under ledning av Socialstyrelsen efter brittisk modell. Utredningsmetoden utgår från barns sju behovsområden, föräldrars förmåga samt olika familje- och miljöfaktorer. Modellen förstärker och förtydligar barnet ställning som eget rättssubjekt – helt i linje med de åtgärder som genom den svenska lagstiftningen satt barns rätt i fokus.

Socialtjänsten ska genom utredningen skaffa sig en bild av barnets behov, föräldrarnas förmåga att tillgodose dessa behov och de tillgångar och svagheter som finns i familj och miljö.

Genom att ta reda på hur barnet har det inom respektive behovsområde kan man t.ex. få underlag för bedömning om barnet behöver extra stöd i skolan, hjälp att utveckla sina relationer

till föräldrar och andra närstående, komma igång med något fritidsintresse eller kanske genom socialtjänsten behöver skydd mot allvarliga brister i omsorgen. Modellen bör användas som checklista vid utredning, dokumentation och uppföljning.

Insamlande av information

Nedan beskrivs ett antal frågeområden som rör barnet, föräldrarna och familjen/miljön. Frågeområdena kan användas som vägledning om vad man som utredare kan behöva ställa frågor om, samtala om både i kontakten med barnet, föräldrarna eller med referenter utanför familjen. Materialet måste givetvis anpassas efter det aktuella barnets ålder och mognad och den speciella familj utredningen gäller.

Vad kan utredaren behöva ta reda på? De uppgifter som föranlett utredningen är ofta knapphändiga. Utredningens funktion är att klargöra om det aktuella barnet har behov av skydd eller stöd från socialtjänsten. Vilka uppgifter behöver då inhämtas för att få fram ett tillförlitligt och allsidigt beslutsunderlag?

Barnets behov ska alltid sättas i fokus. Den ansökan eller anmälan som initierat utredningen styr - åtminstone inledningsvis - hur omfattande information som behöver inhämtas. Om ansökan eller anmälan rör syskon ska de utredas var för sig och ha egna personakter.

Referenser

För att kunna bedöma betydelsen av de utsagor, som under utredningen görs av olika referenter, är det viktigt att utröna i vilken relation till barnet/familjen referenten står, hur länge han eller hon känt familjen, hur ofta de träffas och om beskrivna uppgifter baseras på egna iakttagelser eller på andrahandsuppgifter. Vidare bör referentens kompetens att bedöma missförhållanden beaktas.

Utlåtanden

Socialtjänstens utredning behöver ofta kompletteras med utlåtanden från t.ex., BUP, psykolog, barn- och ungdomsinstitutioner.

Beställning av utlåtande görs av utredaren och bör ske i nära samverkan mellan beställare och den som ska utföra undersökningen och skriva utlåtandet. Beställaren bör därvid informera om vad som redan framkommit under utredningen och även klargöra att innehållet och bedömningen i det beställda utlåtandet kommer att vägas in i socialtjänstens samlade bedömning av barn, familj och vårdbehov. Beställaren formulerar tydligt de frågeställningar som behöver belysas. När det är fråga om så ingripande åtgärder som separation mellan barn och föräldrar bör utlåtande om barnets psykiska utveckling regelmässigt inhämtas. Den kunskapen behövs både för bedömning av vårdbehov och för val av vårdform dvs i vårdplaneringen och i val av familjehem/institution. En nulägesbeskrivning av barnets fysiska och psykiska status är även ovärderlig för uppföljningen av vården.

Landstingets barn- och ungdomspsykiatri (BUP) har ansvar för utredning och barnpsykiatrisk behandling av barn som visar tecken på psykiska besvär/sjukdom. Kommunen svarar själv för sådana fall då socialtjänsten begär en utvecklingsbedömning av ett barn som inte visar tecken på psykiska besvär.

Vid beställning bör även frågan om utformning av utlåtandet diskuteras. Det ska skrivas så att det blir begripligt för läsarna, såväl dem som berörs av utredningen (främst vårdnadshavaren) som företrädare för skilda yrkeskompetenser. Fackuttryck ska förklaras och bedömningen relateras till en teoretisk referensram. Utvecklingsmässiga avvikelser bör sättas in i ett normalitetsperspektiv. Vidare bör av utlåtandet framgå hur ofta och under hur lång tid man haft kontakt med familjen. Den som gör bedömningen bör även redovisa sin kompetens från det aktuella området.

Grundinformation

Det som redan är känt eller kan hämtas ur register, personakter även från annan sdn eller kommun

Personuppgifter

(Namn, personnummer, nationalitet, adresser, folkbokföring, vårdnadshavare, god man). Det gäller inte bara de personer som hör till det aktuella hushållet utan även andra för utredningen viktiga personer, t.ex. en ”frånvarande” förälder, barn som hör till familjen men som inte bor tillsammans med den. Uppgift om vem som är vårdnadshavare och därmed part i ärendet är nödvändig. Personbevis rekvideras från lokala skattemyndigheten. Uppgiften kan även hämtas från folkbokföringssystemet SPAR. Intermistiska beslut har inte alltid hunnit registreras varför kontroll kan behöva göras hos vederbörande domstol. Om det är fråga om barn utan vårdnadshavare i Sverige måste ansträngningar göras för att utreda barnets familjerättsliga ställning och i förekommande fall ska initiativ tas till förordnande av god man (5 kap. 2 § SoF). Se även riktlinjer för mottagande av ensamkommande flyktingbarn.

Kontroll av om familjen är aktuell vid annan enhet inom stadsdelsnämndens verksamhet.

Ansökan/anmälan

Vilken muntlig respektive skriftlig information har kommit in, dels som grund för aktuell utredning, dels tidigare. Vem har lämnat informationen och hur gammal är den? Vilka uppgifter tyder på att barnet kan vara i behov av skydd eller stöd och utgjorde motiv för inledande av utredningen?

Barnets behov

Vad ska utredaren ta reda på?

1. Hälsa:

Barnets fysiska och psykiska hälsotillstånd kartläggs noggrant. För att kunna bedöma barnets hälsa och utveckling bör även uppgifter om graviditet och förlossning inhämtas. Födelsevikt och längd, vaccinationer, genomgångna barnsjukdomar (viktigt att dokumentera, särskild för barn som ska placeras). HIV/Hepatit-förekomst hos barnet.

Missbruk: berusningsmedel, missbrukets omfattning, debut och varaktighet.

Barn kan tillhöra LSS:s personkrets (lagen om särskilt stöd till vissa funktionshindrade). Om vårdnadshavaren inte ser till att det funktionshindrade barnet får sina rättigheter tillgodosedda ska socialtjänsten tillse att barnen kommer i åtnjutande av sina rättigheter. För barn som tillhör LSS personkrets och som har behov av stadigvarande vård i familjehem ska socialtjänstlagens regler tillämpas. Detta regelsystem värnar om barnets rätt t.ex. vad gäller tillsyn och uppföljning (se riktlinjer för Familjevård för barn och ungdom).

2. Utbildning:

Barnets kognitiva utveckling. Förhållanden i förskola/skola. Inläring i nivå med ålder, frånvaro, föräldrakontakt. Lek- och samspelsförmåga. Vuxnas engagemang i barnets lärande. Ev extra resurser i förskola/skola och motiv för dessa. Vilket/vilka språk förstår respektive talar barnet, vilket språk är modersmål? Vilket språk använder de vuxna i förhållande till barnet?

3. Känsl- och beteendemässig utveckling:

Tal, motorik, känslomässig utveckling samt eventuella avvikelser från normalutvecklingen. Kriminalitet: typ av brott, frekvens, debut och varaktighet, polisingripanden, domar. Annat skadligt beteende: prostitution, vagabondering, rymningar, vistelse i farliga miljöer, gängtillhörighet.

4. Identitet:

Barnets uppfattning om sig själv och sin förmåga. Positiv eller negativ självbild – realistisk? Utvecklad självkänsla? Uppfattning om kulturell/religiös tillhörighet.

5. *Familj- och sociala relationer:*

Vilka betydelsefulla personer – såväl vuxna som barn – finns i barnets eget privata eller professionella nätverk? Kan barnet/den unge förväntas hämta stöd därifrån, i vilka avseenden? Fritidsintressen? Utsatt för mobbing? För barn som placeras är det angeläget att kartlägga vilka personer som i ett senare skede kan berätta för barnet om förhållanden under den tidiga barndomen.

6. *Socialt uppträdande:*

Vilket intryck gör barnet på sin omgivning? Klädsel, uppförande, samspel med vuxna och andra barn. Empatisk förmåga.

7. *Att klara sig själv:*

Praktiska färdigheter och ansvarstagande i förhållande till åldern. Problemlösningsförmåga.

Hur kan utredaren få uppgifterna?

a. Samtal/intervju med barnet, modern, fadern närstående

förskola/skola ,mödra-/barnhälsovård, barn/ungdomspsykiatri (BUP) m.fl.

b. Hembesök och egna iakttagelser

c. Utlåtande från andra specialister

Uppgifter om barnets hälsa hämtas dels från barnet och föräldrarna, dels från barn- och skolhälsovård. Särskilt om barnet/den unge befaras ha varit utsatt för fysiska övergrepp, vanvård eller allvarlig försummelse vad gäller näring, hygien eller tillsyn bör alltid en total kroppsundersökning initieras

Familj och miljö

Vad ska utredaren ta reda på?

När det gäller familjens yttre och inre förhållanden är det angeläget att utredningen inte tar form endast som en bild av familjemedlemmarnas problem och tillkortakommanden. Även familjemedlemmarnas och familjens gemensamma resurser, möjligheter och utvecklingsförmåga ska undersökas och redovisas.

1. *Familjens bakgrund och hur den fungerar:*

Föräldrarnas uppväxtförhållanden, barndomserfarenheter, särskilt viktiga händelser som påverkat livssituationen. Somatisk/psykisk ohälsa i familjen, utvecklingsstörning. Upplevelser av graviditet och förlossning. Föräldrarnas anknytning till egna föräldrar. Tidigare sociala utredningar rörande omsorgssvikt i förhållande dels rörande det aktuella barnet och dess syskon, dels om brister funnits i det egna föräldrahemmet. För att senare kunna bedöma föräldrars utvecklingsmöjligheter bör följande faktorer kunna belysas¹: anknytning till sina egna föräldrar, upplevelse av att vara önskade och accepterade, bearbetad ångest integrerad i personligheten.

Tidigare insatser till familjen som prövats från socialtjänst eller barnpsykiatri, bl a för att undvika upprepning av insatser som inte givit önskat resultat. Har någon i familjen sviktande hälsa? Om så är fallet inhämtas, om det är relevant för utredningen, journaler eller utlåtande från försäkringskassa eller behandlande läkare. Förekomst av våld mellan de vuxna eller mellan barn och vuxna. Det kan vara av värde att ta reda på varför syskon inte bor hemma. Är de omhändertagna och varför, bor de hos den andra föräldern och varför. Problemlösningsförmåga.

¹ Kari Killén: Svikna barn, 1993

2. *Familjenätverk:*

Har familjen ett personligt nätverk, släktingar och andra, som kan utgöra stöd och avlastning? Betydelsefulla relationer inom och utom familjen.

3. *Boende:*

Finns något som rör storlek och standard som kräver insatser från socialtjänstens sida?

4. *Arbetsituation:*

Utgör avsaknad av förvärvsarbete, studier eller annan sysselsättning problem för familjen?

5. *Ekonomi:*

Har familjen försörjningssvårigheter som kan utgöra en risk för barnet? Inkomster/skulder, pension, sjukpenning.

6. *Social integrering:*

Har familjemedlemmarna fritidsintressen/aktiviteter som positivt eller negativt kan påverka barnet? Förekomst av missbruk eller kriminalitet.

7. *Resurser i den närmaste omgivningen:*

Familjens egna yttre och inre resurser, utvecklingsmöjligheter. Möjligheter till stöd och avlastning i omgivningen. Har familjen kontakt med andra myndigheter i frågor som kan ha betydelse för utredningen? Samordning bör i så fall ske så att dubbelarbete och negativa överlappningar kan undvikas.

Hur kan utredaren få uppgifterna?

a. *Samtal/intervju med barnet, modern, fadern*

b. *Hembesök*

c. *Myndighetskontakter/ register* t.ex. andra aktuella enheter inom sdf, hälso- och sjukvård, mödrahälsovård, polis, försäkringskassa, belastnings- och misstankeregister, socialregister (vid behov även för föräldrarna som barn – Stadsarkivet, om de bott i Stockholm).

Föräldrarnas förmåga

Vad ska utredaren ta reda på?

Följande faktorer har avgörande betydelse för föräldrars omsorgsförmåga ².

- ? förmåga att uppfatta barnet realistiskt
- ? realistiska förväntningar på de behov barnet kan tillfredsställa
- ? realistiska förväntningar på barnets förmåga
- ? förmåga till positivt samspel med barnet
- ? förmåga till empati med barnet
- ? förmåga att prioritera barnets behov framför sina egna
- ? förmåga bära svårigheter utan att avreagera sig på barnet

Föräldrarnas omsorgsförmåga påverkas av känslomässig omognad, psykisk ohälsa, utvecklingsstörning och missbruk.

Mot bakgrund av ovanstående faktorer bör uppgifter inhämtas om:

1. *Grundläggande omsorg:*

Ansvara för kost, sömn, kläder, hygien, hälsokontroller, sjukvård, tandvård, vaccinationer, närvaro i förskola/skola.

² Kari Killén: Svikna barn 1993

2. Säkerhetsaspekter:

Tillgodose barnets behov av skydd mot olyckshändelser, våld, övergrepp. Tillsyn i förhållande till barnets ålder.

3. Känslomässig värme:

Förmåga till anknytning med barnet, tillgodose barnets behov av närhet och värme för att utveckla samspel och bärande relationer till andra. Bejaka och acceptera barnets personlighet. Ge tröst, stöd och uppmuntran.

4. Stimulans:

Uppmuntra till lärande och intellektuell utveckling, stimulera social och motorisk utveckling. Lyssna till och samtala med barnet.

5. Vägledning och gränssättning:

Utgöra en positiv social förebild, ge barnet redskap att kunna fungera i skilda sociala sammanhang och hantera framgångar och besvikelser. Hjälpa barnet framåt i förhållande till barnets personlighet och förmåga. Sätta upp rimliga och socialt acceptabla ramar gränser för barnet i relation till barnets ålder och mognad.

Stabilitet:

Helhetsbild av föräldrarnas förmåga att ge barnet en stabil miljö. Ge barnet känsla av sammanhang, kontinuitet, varaktighet, förutsägbarhet. Skydda mot avbrott i relationer.

Hur kan utredaren få uppgifterna?

- a. *Samtal/intervju med barnet, modern, fadern, andra närstående, förskola/skola, mödra-/barnhälsovård, barn- och ungdomspsykiatri, utredningsinstitution m.fl.*
- b. *Hembesök/egna iakttagelser*
- c. *Utlåtande från externa specialister*

Bedömning

Sammanvägning av risk- och skyddsfaktorer

Det är slutligen sdn:s uppgift att summera, värdera och analysera det underlag som inhämtats - fakta, beskrivningar, referenser, expertutlåtanden, de berörda egna synpunkter etc. Syftet är att klargöra barnets behov och hur dessa bäst kan tillgodoses. Analysen ska utgå från befintlig teoretisk kunskap om och beprövad erfarenhet av barns utveckling, familjers sociala interaktion, faktorer som påverkar barns självbild och identitet, de sociala och ekonomiska villkorens betydelse för familjers inre samspel och relationer till omvärlden. Såväl negativa som positiva faktorer ska sammanvägas - kan konstaterade brister på ett område kompenseras av kapacitet på ett annat. Expertutlåtanden jämföras med annat insamlat material och ska aldrig ensidigt ligga till grund för bedömningen. Socialsekreterarna har en yrkesspecifik kompetens att göra en sammanvägning av riskfaktorer respektive skyddande faktorer. Det är endast socialtjänstens ansvariga personal som har tillgång till allt material och som därmed har de bästa förutsättningarna att göra en allsidig, professionell bedömning.

Vid bedömning av barnet är utgångspunkten en värdering av de uppgifter som kommit fram inom barnets sju behovsområden. Dessa ska ställas emot den omsorgsförmåga hos föräldrarna som framkommit. En bedömning behöver också ske av föräldrarnas vilja till och förmåga till nödvändig förändring.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas bedömningen när det gäller barn som varit utsatta för fysiskt eller psykiskt våld eller bevittnat våld i hemmet, varit utsatt för sexuellt övergrepp inom eller utom familjen, fysisk eller psykisk försummelse.

BIF-gruppen kan bistå med konsultation vid bedömningar.

Resultat av bedömningen är ställningstagandet till huruvida barnets behov skydd eller stöd genom socialtjänsten (11 kap 1 och 2 §§ SoL).

Lämpliga skydds- och stödinsatser

Denna del av bedömningen gäller vilka skydds-, stöd eller behandlingsinsatser som krävs för att åstadkomma önskvärd förändring av barnet livsvillkor i olika avseenden. Den avser utredarens professionella bedömning – i detta skede oberoende av vårdnadshavarens och barnets inställning. Bedömningen av insatsbehov kan även omfatta förslag till insatser inom förskola/skola, omsorgen om funktionshindrade eller inom landstingets verksamheter. Om så är fallet har socialtjänsten en skyldighet att tillsammans med vårdnadshavaren påtala dessa behov.

Utredningen är i och med detta avslutad och journalanteckningar och övrigt material ska dokumenteras i ett beslutsunderlag och förslag till beslut. Bedömningen kan utmyнна i olika slutsatser, t.ex.

- ? Barnet har inte behov av skydd eller stöd från socialtjänsten
- ? Barnet har behov av stöd i öppenvård från socialtjänsten – arbetsplan upprättas (se nedan)
- ? Barnet har behov av stödinsatser men vårdnadshavaren motsätter sig och skäl för vård enligt LVU föreligger inte
- ? Barnet har behov av vård utom hemmet – vårdplan upprättas (se nedan) Det är ytterst viktigt att utredaren *omedelbart* aktualiserar barnet hos familjevården så snart familjevård börjar diskuteras som ett tänkbart alternativ för barnet.

Dokumentationen – journalanteckningar, beslutsunderlag, planer

Allmänt om dokumentation

(se även Riktlinjer för handläggning och dokumentation)

Vad som kommer fram under utredningen dokumenteras fortlöpande som journalanteckningar. De fakta som kommit fram under utredningen och som är relevanta för det beslut som ska fattas dokumenteras i ett beslutsunderlag med arbets- eller vårdplan som bilaga.

I de fall utredningen inte resulterar i förslag till bistånd ska redogörelse för utredningen, bedömning och beslutsmotivering dokumenteras innan ärendet avskrivs. Beslut med datum och angivande av beslutsfattare dokumenteras i personakten/Paraplysystemet. Vårdnadshavaren och den unge ska informeras om att utredningen är avslutad och få kopia av beslutsunderlag och beslut.

Oavsett vilken slutsats utredningen utmyन्नar i ska den dokumenteras lika noggrant och med tydlig beslutsmotivering så att de personer ärendet rör samt beslutsfattare får en klar bild av vad som kommit fram under utredningen, utredarens professionella bedömning samt slutsatser och förslag. Dokumentationen ska också vara lättförståelig och ge historia och sammanhang för de klienter som senare vänder sig till socialtjänst eller stadsarkiv för att läsa sina handlingar. Fokus i dokumentationen ska ligga på barnet och barnets behov.

För att kunna verkställa beslut om stöd, vård och behandling måste besluten vila på underlag som garanterar den enskildes rättssäkerhet. Före varje beslut ska en plan upprättas oavsett vilket lagrum som åberopas eller vilken insats som är aktuell. Planen tydliggör socialtjänstens avsikter och den enskilde blir klar över vad han samtycker till. Individuella planer är också en förutsättning för uppföljning och värdering av resultat.

Vid dokumentation av bedömningen ska de argument och resonemang som lett fram till slutsatserna redovisas. Sdn:s bedömning blir därigenom lättare att förstå dels för den familj utredningen rör, dels för jurister och andra som ska ta del av dokumentationen. Utredaren bör även referera till forskning inom de specifika ämnesområden som är aktuella i utredningen.

Det kan också vara av värde att redovisa vilka konsekvenserna kan bli om föreslagen insats inte kommer till stånd. I en del utredningar har olika förslag till insatser diskuterats. Även denna diskussion bör redovisas - varför alternativ till föreslagen insats förkastats.

Mall för dokumentation av utredningen

Varje utredning ska noggrant dokumenteras. Omfattningen av dokumentationen beror naturligtvis på hur mycket information man behövt samla in och på hur komplexiteten i socialtjänstens bedömning. Mallen består av rubriker samt checklistor som kan tjäna som vägledning vad som bör dokumenteras under varje rubrik. Det ska klart framgå hur utredaren fått de uppgifter som beskrivs i dokumentet, dvs om det är en uppgift en förälder lämnat eller om den kommer från annan referent och vilken i så fall. För läsbarhetens skull ska uppgifter inte upprepas och återkomma under olika rubriker.

Personuppgifter: Barnets namn (namnet utgör rubrik) och adress, vårdnadshavare och i förekommande fall god man. Föräldrars namn, adress-/er, civilstånd.

Aktualisering: Redogörelse för de uppgifter som föranlett utredningen.

Utredningsmetod: Redogörelse för utredningsplanen och dess genomförande, vilka som hörts, omfattning av utredningskontakter.

Tidigare insatser och gällande beslut: Datum och innehåll i tidigare anmälningar, utredningar och sammanfattning av tidigare stöd- och vårdinsatser som genomförts/prövats. Gällande beslut.

Barnet (skriv namnet): Beskrivning av barnets behov

1. *Hälsa*
2. *Utbildning*
3. *Känslo- och beteendemässig utveckling*
4. *Identitet*
5. *Familje- och sociala relationer*
6. *Socialt uppträdande*
7. *Klara sig själv*

Familj och miljö:

1. *Familjens bakgrund och hur den fungerar*
2. *Familjenätverk*
3. *Boende*
4. *Arbetsituation*
5. *Ekonomi*
6. *Social integrering*
7. *Resurser i den närmaste omgivningen*

Föräldrarnas förmåga: Båda föräldrarnas förmåga ska beskrivas även om de inte lever tillsammans med barnet.

1. *Grundläggande omsorg*
2. *Säkerhetsaspekter*
3. *Känsломässig värme*
4. *Stimulans*
5. *Vägledning och gränssättning*
6. *Stabilitet*

Referenser

Här redovisas utsagor från referenter som inte återopats ovan. Referenter som hörts på förslag av barnet eller familjen redovisas för sig. Utredaren kan kommentera dessa utsagor, vilket dock sker under särskild rubrik. Referenser tagna på initiativ av utredaren redovisas för sig. Vid

redogörelser för utsagor ska klart framgå referentens kompetens att värdera barns förhållanden samt hur väl referenten känner till förhållandena. Det ska också framgå att referenten tagit del av den dokumenterade utsagan och om han eller hon helt eller delvis godkänt den.

Barnets inställning

Utredarens kontakter med barnet, hur samtal eller observationer genomförts, med barnet enskilt eller i närvaro av annan vuxen. Vad barnet sagt eller givit uttryck för och som har relevans för bedömningen i ärendet redovisas.

Föräldrarnas inställning

Föräldrarnas bedömning av barnets behov av skydd eller stöd. Deras beredskap att ta emot förelagat stöd från socialtjänst m.fl..

Utlåtanden

I de fall utredaren införskaffat intyg eller utlåtanden under utredningens gång redovisas framkomna uppgifter under rubrikerna "Barnets behov", "Familj och miljö" samt "Föräldrarnas förmåga". Utlåtandena biläggs i sin helhet.

Bedömning

Här redovisas problemanalys, bedömning av barnets behov och hur utredaren bedömer att dessa behov bäst kan tillgodoses. Fokus i bedömningen ska ligga på barnets behov och rättigheter, skador eller risker för skador. Av bedömningen ska klart framgå vilka professionella skäl som ligger bakom utredarens ställningstagande till stöd- eller vårdbehov. Barnets/den unges behov ska noggrant beskrivas och relateras till familjens möjligheter och förmåga att tillgodose behoven. Vidare ska framgå på vilka teoretiska socialpsykologiska grunder bedömningen vilar. Här redovisas även vilka resultat som förväntas bli uppnådda med den föreslagna vården. Om uppgifter från referenter, i utlåtanden eller från familjen motsäger utredarens bedömning ska detta kommenteras. Det ska klart framgå vilka som är socialtjänstens respektive andras uppfattningar. Bedömningen ska mynna ut i tydliga slutsatser om barnets behov och om hur dessa bäst kan tillgodoses.

Denna dokumentation utgör underlag för beslut om att avsluta utredning eller beslut om stöd- eller vårdinsatser. Gäller det stöd i öppenvård ska arbetsplanen bifogas, se nedan.

Vid förslag om vård utom hemmet utgör dokumentationen tillsammans med vårdplanen (se nedan) underlag för vårdnadshavarens och den unges, om han fyllt 15 år, ställningstagande till samtycke. Om samtycke till föreslagen vård ges upprättas ett tjänsteutlåtande med förslag till beslut, sammanfattning samt uppgift om att och hur kommunikering skett. Till tjänsteutlåtandet fogas upprättad dokumentation av utredningen samt underskriven arbets-/vårdplan. Beslut om vård utom hemmet bör alltid fattas av nämnd. Vårdnadshavaren och den unge, om han fyllt 15 år, delges beslutet.

Dokumentation när insatser är obehövliga eller inte kan genomföras samt i arbets- och vårdplan

Det kan finnas två skäl till denna slutsats – att bistånd inte behövs eller att vårdnadshavaren inte vill ta emot föreslaget bistånd och skäl för ingripande utan vårdnadshavarens samtycke inte föreligger. Den genomförda utredningen ska dokumenteras lika noggrant som i ärenden där bistånd eller vård utom hemmet planeras. Vårdnadshavaren måste genom dokumentationen få klart för sig vad som framkommit under utredningen, hur utredaren bedömt barnets behov och familjens resurser samt på vilka grunder beslutet fattas. Om barnets återaktualiseras för utredning senare är en allsidig dokumentation ovärderlig sett även ur socialtjänstens perspektiv.

Dokumentation vid insatser i öppenvård

Om utredningen visar behov av insatser av stödjande eller behandlande karaktär i öppenvård, dvs inte vård utom det egna hemmet, upprättar utredaren förslag till *arbetsplan*. Den ska omfatta

? beskrivning av barnets behov

- ? målet med insatsen samt tydliga och konkreta delmål som är möjliga att vid en uppföljning var för sig värderas
- ? vad som ska vara uppnått för att insatsen ska avslutas
- ? vad som ska göras, i vilken omfattning,
- ? i vilken ordning och vid vilken tidpunkt.
- ? ansvarsfördelning mellan olika handläggare/enheter inom och utom den egna förvaltningen och familjens eget ansvar,
- ? förväntade effekter av insatserna,
- ? tidpunkt för uppföljning.

Förslag till arbetsplan upprättas av utredare i samråd med arbetsledare. Efter genomgång av planen med dem ärendet rör kan planen komma att justeras. Om flera parallella insatser beslutas är det viktigt att dessa samordnas och att alla som berörs får adekvat information, givetvis med iakttagande av gällande sekretessregler. När överenskommelse träffats med klienten om innehållet i planen får den karaktären av ett kontrakt mellan den enskilda och socialtjänsten och utgör tillsammans med övrigt beslutsunderlag och i förekommande fall avtal med vårdgivare grund för beslut enligt 4 kap. 1 § SoL. Mall finns i Paraplysystemet.

Dokumentation vid behov av vård utom hemmet

Så snart socialtjänsten överväger placering utom hemmet upprättas en *vårdplan*. Planen är ett mycket centralt dokument som ska ligga till grund för genomförandet av vården och för uppföljningen. Den ska därför upprättas som ett särskilt dokument. Av vårdplanen ska klart framgå socialtjänstens avsikter med den föreslagna vården och hur den ska anordnas. Planen måste kunna förstås i alla delar av vårdnadshavaren och den unge - om han fyllt 15 år – som har att ta ställning till huruvida de samtycker till den. Den ska fokusera på barnets behov och de förutsättningar i övrigt som framkommit under utredningen vara trovärdig, realistisk och stabil för dem den berör och för beslutsfattare. Vårdnadshavaren och den unge ska underteckna planen så att det klart framgår att de tagit del av den och huruvida de samtyckt till den eller inte. Samtycket avser endast planen, inte övrigt dokumenterat utredningsmaterial.

Även inför placering i ett strukturerat behandlingsprogram i öppna former kan vårdplanen med fördel användas.

Vårdplanens innehåll

Vårdplanen ska innehålla följande uppgifter (5 kap 1 a § SoF).

- ? *Barnets behov*
Här redovisas barnets behov med ledning av de sju behovsområdena och hur dessa behov ska tillgodoses under vårdtiden.
- ? *Vårdens syfte*
Vilka förändringar som måste åstadkommas under vårdtiden. Kort- och långsiktiga förändringsmål med avseende på barnets utveckling och behov.
- ? *Vårdens innehåll:*
Redogörelse för den vård som föreslås. Vårdform – familjehem eller hem för vård eller boende. Klargörande av på vilket sätt den valda vårdformen svarar mot barnets behov. Om ett konkret förslag på familjehem respektive hem för vård eller boende föreligger vid planens upprättande beskrivs hur familjehemmet respektive institutionen ska motsvara syftet med vården. Redovisning av vad som ska göras och hur under vårdtiden och vem som är ansvarig. Särskilda insatser, t.ex. i skolan eller genom barnpsykiatrien redovisas även.

? *Kontakt mellan barn och föräldrar m.fl.:*

I planen anges på vilket sätt barn och föräldrar ska upprätthålla kontakten under vårdtiden. Eftersom återförening ska eftersträvas vid placering är umgänget av största vikt. Umgängesfrekvens och formerna för umgänge överenskomms i samråd mellan socialtjänst, familjehem/HVB, föräldrar och barn. En särskild, detaljerad umgängesplan kan med fördel upprättas och biläggas vårdplanen. Planeringen av umgänget rör i många fall relativt korta perioder – ofta tre månader – och det kan räcka med att revidera umgängesplanen och inte hela vårdplanen) med korta intervall. Barnet kan ha behov av umgänge även med andra betydelsefulla personer. Även detta ska omfattas av planen.

? *Villkor för vårdens upphörande:*

Villkoren kopplas till barnets behov och syftet med vården. Vilka minimikrav på förändring måste ställas för att barnet eller den unge ska komma hem? Hur stabila ska förändringarna vara för att vården ska kunna upphöra? Villkoren ska alltid fokuseras på barnets behov och utveckling. Om vården är föranledd av föräldrarnas vård- och behandlingsbehov bör särskild arbetsplan för de insatserna upprättas. De rehabiliteringsinsatser som föräldrar förbinder sig att ta emot medan barnet är placerat, ska inte redovisas i vårdplanen som avser barnet.

? *Placerings längd:*

Både barn och föräldrar bör genom planen få en uppfattning om hur lång tid socialtjänsten bedömer att placeringstiden kan bli. Någon tidpunkt bör dock inte, särskilt då det gäller små barn, anges eftersom vårdens upphörande är beroende av de resultat som uppnås för barn och föräldrar. Vid ungdomsplaceringar finns oftare tidsangivna behandlingsprogram.

? *Uppföljning:*

Vid vård utom hemmet regleras uppföljningstiden i lag. Övervägande respektive omprövning av vårdbehovet ska ske minst en gång var sjätte månad. Det anges i vårdplanen om uppföljning inte ska ske med kortare intervall.

? *Underskrift:*

Vårdplanen dateras och undertecknas av utredare samt vårdnadshavare och den unge, om han fyllt 15 år. Huruvida de samtyckt till planen ska klart framgå.

Vårdplanen utgör tillsammans med övrigt beslutsunderlag grund för beslut om bistånd enligt SoL eller nämndens ansökan om vård enligt LVU.

Om barnet/den unge ska beredas vård i familjehem överlämnas befintliga uppgifter omgående till den enhet inom stadsdelsförvaltningen som har till uppgift att rekrytera och utreda familjehem – se stadens riktlinjer Familjevård för barn och ungdom.

Ansökan om vård enligt LVU

När samtycke inte lämnas till föreslagen vårdplan ska nämnden ansöka om vård enligt LVU. Av 4 § LVU och 5 kap. 1 § SoF framgår att ansökan ska innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder och den vård som socialnämnden avser att anordna. Om nämnden beslutat om läkarundersökning med stöd av 32 § bör läkarintyg bifogas.

Förutom de dokument som redan upprättats – dokumentationen av utredningen som innehåller bedömning av vårdbehovet samt vårdplanen - ska nu i tjänsteutlåtande till nämnden dokumenteras de omständigheter i ärendet som motiverar vård enligt LVU nämligen

- ? om det föreligger en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas,
- ? om fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet (2 § LVU) och/eller missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (3 § LVU) är för handen

? att behövlig vård inte kan ges med samtycke av vårdnadshavaren eller den unge, om han fyllt 15 år.

Eftersom dokumentationen ska användas i en domstolsprocess som bevisning ställs stora krav på tydlighet och stringens. I tjänsteutlåtandet ska de fakta lyftas fram som styrker att barnet löper en påtaglig risk att ta skada, att indikationerna i §§ 2 eller 3 LVU är uppfyllda och att vården inte kan ges med samtycke eller alternativt att ett lämnat samtycke inte garanterar vården. Utredaren bör ta hjälp av arbetsledare i arbetet med att ta fram alla för LVU-vård relevanta fakta ur befintligt utredningsmaterial. Stadens jurister kan i vissa fall vara behjälpliga med genomgång av det skriftliga materialet.

Dokumentet ska fokusera barnets utveckling och riskerna för den. Även om ett vårdbehov kan te sig självklart utifrån en beskrivning av t.ex. föräldrars allvarliga missbruk eller psykiska ohälsa ska konsekvenserna av föräldrarnas svårigheter för barnen beskrivas för att fokus i den fortsatta processen inte uteslutande ska handla om bevisning av föräldrars tillkortakommanden. Det är således brister i omsorgsförmågan snarare än föräldrarnas huvudproblem, som ska lyftas fram, dvs hur barnets behov tillgodoses oavsett skälen till allvarlig försummelse, vanvård eller misshandel.

I bevismaterial är det viktigt att ange när en händelse inträffat, vem som sagt vad och när. Om läkarintyg inte redan föreligger ska sådant införskaffas. Utlåtanden och annat relevant material ska biläggas ärendet. Innehållet i bilagorna ska dock sammanfattningsvis ingå i bedömningen med hänvisning till bilaga. För att göra LVU-ansökan, som ofta består av ett omfattande material, tillgängligt för rätten och för andra läsare skrivs innehållsförteckning och materialbilagor. Utredningsmaterial delges vårdnadshavaren och den unge, om han fyllt 15 år, och de informeras om sin rätt att närvara vid nämndens sammanträde. Deras synpunkter på materialet nedtecknas och biläggs.

Så snart det för socialtjänsten står klart att det blir fråga om ansökan om vård enligt LVU ska anmälan om behov av ombud/offentligt biträde göras hos länsrätten. Nämndens fullmakt för förvaltningsjuristen inges till rätten i samband med ansökan om vård.

Personbevis för barn och föräldrar ska biläggas ansökan.

När domstol beslutat om vård med stöd av LVU, ska nämnden besluta om placering enligt 11 § LVU. Utredningen enligt 11 kap. 1 och 2 ska anses slutförd när nämnden beslutat om att ansöka om vård enligt LVU. De befogenheter som följer av 11 kap. 2 § SoL upphör att gälla. Däremot pågår utredning enligt 11 kap. 1 § SoL till dess dom vunnit laga kraft.

Beslut

Bedömningen kan, som nämnts, utmyнна i alternativa slutsatser

1. *ej behov av bistånd*
2. *behov av bistånd, men vårdnadshavaren motsätter sig och skäl för vård enligt LVU föreligger inte*
3. *behov av bistånd i öppenvård: arbetsplan upprättas*
4. *behov av vård utom hemmet: vårdplan upprättas*

Beslutet fattas av nämnd eller tjänsteman enligt stadsdelsnämndens delegationsordning. Vårdnadshavare och den unge, om han fyllt 15 år, delges beslutet.

Överflyttning av vårdnad

I de fall utredningen visar att vård enligt SoL eller LVU inte bör komma ifråga utan vårdnaden överflyttas, ska sdn göra framställning härom till domstol i vårdnadshavarens hemkommun (se även stadens riktlinjer för Familjevård och för Vårdnad, boende och umgänge).

Normalt ska inte ansökan om överflyttning av vårdnad vid vård utom hemmet behöva aktualiseras, eftersom lagen anger att målsättningen i socialtjänstens arbete är återförening mellan barn och föräldrar, när föräldrarnas förhållanden har förbättrats. I de fall man redan från början kan förutse en långvarig placering kan det dock vara lämpligt att nämnden istället för ansökan om vård enligt LVU tar initiativ till vårdnadsöverflyttning. Detta gäller även i fall där barnet efter lång tids placering i har rotat sig i familjehemmet och det är uppenbart bäst för barnet att få stanna

kvar i familjehemmet (13 § LVU och 6 kap.8 § SoL). Se vidare avsnitt om Särskilt övervägande efter 3 års placering ..., nedan)

Flyttningsförbud

Om en underårig är placerad i familjehem och vårdnadshavaren vill ta honom därifrån kan det tänkas att en förflyttning skulle vara till skada för barnet. Länsrätten får i sådana fall, efter ansökan av socialnämnden, enligt 24 § LVU för viss tid eller tills vidare förbjuda vårdnadshavare att ta den underårige från familjehemmet. Förutsättningen för flyttningsförbud är att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han flyttas från familjehemmet. Flyttningsförbud kan beslutas både om barnet varit placerat med stöd av SoL och med stöd av LVU. Ansökan görs av socialnämnden i vårdnadshavarens hemkommun. En övergående störning eller annan tillfällig olägenhet utgör inte tillräckliga skäl för flyttningsförbud. I ärenden om flyttningsförbud ska barnets ålder, utvecklingsgrad, egenskaper, känslomässiga bindningar samt vårdtid vägas in. Föräldrarnas kontakter med barnet under vårdtiden likaså. Även barnets vilja ska vägas tungt. Har barnet fyllt 15 år bör barnets vilja dock följas. I 27-30 §§ LVU regleras möjligheterna för socialnämnden att besluta om tillfälligt flyttningsförbud. Förutsättningar för tillfälligt förbud är dels att ett flyttningsförbud sannolikt behövs, dels att rättens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas. Tillfälligt flyttningsförbud kan på samma sätt som omedelbart omhändertagande beslutas av nämndens ordförande eller annan ledamot som nämnden förordnat.

Placeringsbeslut enligt 11 § LVU

Det ankommer på socialnämnden att, när rätten beslutat om vård, fatta beslut om var vården ska inledas eller att flytta eller inte flytta den unge från det hem där hand vistas. Nämndens beslut kan överklagas till länsrätt (41 § LVU). När rätten beslutar om vård tar rätten formellt inte ställning till vilken vård den unge ska ges. Klagorätten gäller bara vid flyttningar under den vårdtid som följer efter det att länsrätten har beslutat om vård. Under den tid den unge är omedelbart omhändertagen kan placeringsbeslut och beslut att flytta honom från ett hem till ett annat överklagas.

Umgänge och röjande av vistelseort

Socialnämnden kan meddela beslut att med stöd av 14 § LVU göra inskränkningar i umgänget mellan barn och föräldrar under vårdtiden eller att inte röja den unges vistelseort. Föräldrar ska, när så kan ske, ges tillfälle till umgänge med barnet. Umgänge är som regel viktigt för barnets utveckling och en förutsättning för återförening mellan barn och föräldrar. Omständigheterna kan dock vara sådana att föräldrar under viss tid eller tills vidare inte bör träffa barnet, t.ex. om risk föreligger att de obehörigen ska gripa in i vården. I specialmotiveringen (prop. 1979/80:1 del A s 602) sägs att bestämmelserna om begränsningar i umgänget bör tillämpas restriktivt och att det endast i undantagsfall ska förekomma att nämnden hemlighåller barnets vistelseort. Att ge föreskrifter om umgänget är däremot ett normalt led i vården av barnet.

Med förälder avses i 14 § förutom vårdnadshavare förälder som har umgängesrätt reglerad i dom, beslut av domstol eller avtal.

Vårdkostnader

Barnets föräldrar har skyldighet att efter förmåga bidra till samhällets kostnader för barnet. När beslut om vård utom hemmet fattas ska därför sdn utreda om föräldrarna kan bidra (8 kap. 1 § SoL). Se cirkulär från Svenska Kommunförbundet 1996:167 och 1997:128.

Angivande av kostnaderna för vården – t.ex. storleken på familjehemsersättningen – ska inte anges i placeringsbeslutet som delges vårdnadshavaren. Avtalad ersättning fastställs i särskilt beslut.

Uppföljning av planer och beslut

Planering är en förutsättning för ett målinriktat arbetssätt. Arbets- och vårdplaner utgör grunden för sdn:s uppföljning i enskilda ärenden. Ju mer konkreta planerna är, desto lättare blir det att bedöma effektiviteten i och resultaten av vidtagna åtgärder.

Bistånd i öppenvård enligt 4 kap. 1 § SoL

Om det syfte som angetts i arbetsplanen uppnåtts, underrättas vårdnadshavaren och ärendet avskrivs. Om syftet inte uppnåtts, inleds ny utredning och nytt beslut fattas i enlighet med reviderad arbetsplan. Skulle den enskilde inte samtycka till fortsatta insatser trots motivationsarbete från socialtjänstens sida och inga uppgifter tillkommit som kan föranleda ny utredning och heller inte indikationer enligt LVU föreligger, avskrivs ärendet.

Vård utom hemmet – övervägande och omprövning

På socialtjänsten ankommer att noga följa vården och tillse att den bedrivs i enlighet med upprättad vårdplan. Det är angeläget att uppföljningsrutiner finns vid stadsdelsförvaltningarna så att samtliga ärenden kan följas upp vid utsatt tid.

Socialnämnden ska vid vård enligt 4 kap. 1 § SoL enligt 6 kap. 8 § samma lag minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs. Sexmånadersperioden räknas i förekommande fall från den dag beslutet om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU verkställdes.

Vid vård enligt 2 § LVU (miljöfallen) ska nämnden likaså minst en gång sjätte månad överväga om vården ska fortsätta (13 § LVU). Samma förfarande gäller i tillämpliga delar vård enligt 22 § LVU - vård i förebyggande syfte. Sex månader beräknas från datum för första beslut om verkställighet, således inte från t.ex. beslutsdatum i kammarrätt.

Övervägandet, som ska göras av nämnden, är inget beslut i förvaltningsrättslig mening. Rapporten ska därför inte kommuniceras.

Mall för övervägande

Det skriftliga underlaget för nämndens övervägande bör ha samma struktur som utredningen och vårdplanen, nämligen redovisning av barnets sju behovsområden. Se mall i paraplysystemet.

Vårdplanen utgör grunden för övervägande och ska återges tillsammans med en beskrivning av hur vården bedrivits, hur barnets och föräldrarnas förhållanden utvecklats och vilken inställning barnet respektive föräldrarna har till fortsatt vård.

Dokumentet ska vidare innehålla personuppgifter, vem som har vårdnaden, gällande beslut och beslutsdatum. En viktig uppgift är hur kontakten mellan barn och föräldrar kunnat upprätthållas. Dokumentet avslutas med motivering för fortsatt vård och, om så är påkallat, revidering av gällande plan under förutsättning dock att vårdnadshavaren /den unge godkänt förändringarna. Socialnämnden ska lägga rapporten till handlingarna eller, om nämnden så finner påkallat, uppdraga åt förvaltningen att utreda förutsättningarna för upphörande av vård.

Flyttningsförbud, inskränkning av umgänge samt hemlighållande av barns vistelseadress (26 resp. 14 §§ LVU) ska övervägas minst en gång var tredje månad.

Särskilt övervägande efter tre års placering i samma familjehem

För barn som vårdats i samma familjehem i tre år ska särskilt övervägande göras (16 § LVU och 6 kap. 8 § SoL). Innebörden av detta övervägande är att bedöma om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap.8 § FB. Lagbestämmelsen gäller fr o m 2003-07-01. Inledningsvis ska sdn inventera samtliga placerade barn för att överväga frågan om överflyttning av vårdnad. Därefter ska frågan om överflyttning av vårdnad redovisas fortlöpande vid överväganden minst en gång var sjätte månad (prop. 2002/03:53)

Omprövning

Vid vård enligt 3 § LVU (beteendefallen) ska nämnden, till skillnad mot vad som gäller övervägande, enligt 13 § LVU inom sex månader från verkställighet av vårdbeslutet pröva om

vård med stöd av LVU ska upphöra. Därefter prövas frågan fortlöpande inom sex månader från senaste prövning. Omprövning innebär ett formellt beslut som ska delges parterna och som kan överklagas.

Möjligheter till uppföljning när ärendet upphör

En särskild fråga gäller vilken rätt till uppföljning socialtjänsten har i situationer då vårdnadshavaren inte fullföljer fastställd arbetsplan eller när domstol avslagit ansökan om vård. Socialnämnden har sitt särskilda ansvar för barn och ungdom enligt 5 kap. 1 § SoL. Detta lagrum kan dock inte utan vidare återopas för inhämtande av information om ett enskilt barn från t.ex. skolan. Situationen kan jämföras med förhandsbedömningen då inga nya uppgifter kan inhämtas utan att utredning inletts. Om utredningen omfattat kontakter med förskolan eller annan enhet inom sdn:s ansvarsområde kan utredaren lämpligen informera dessa om att utredningen avslutats och att åtgärder inom individ- och familjeomsorgen f n inte kan vidtas. Det ankommer sedan på dessa enheter att rapportera om nya omständigheter tillkommer rörande barnet som kan föranleda ny utredning. Önskvärt vid avslutande av utredning är att överenskommelse med vårdnadshavaren träffas att socialtjänsten tar ny uppföljningskontakt med familjen efter viss tid. Om det vid denna framkommer att familjen inte åstadkommit utlovade förändringar och det alltjämt finns anledning tro att barnet är i behov av skydd eller stöd inleds ny utredning för att erforderliga kontakter ska kunna tas.

Domstols avslag på ansökan om vård enligt LVU är i sig inget skäl att avsluta kontakten med familjen. Det kan finnas skäl att upprätthålla en fortsatt kontakt genom att följa upp domstolens beslut. Denna uppföljning kan resultera i ny utredning och eventuellt beslut om stödsatser enligt SoL. De domskäl som återopas av domstolen har avgörande betydelse för uppföljningen.

Upphörande av vård

Vård utom hemmet ska avslutas så snart den inte längre behövs. Om den unge under vårdtiden fyller 18 år ska nytt beslut fattas om fortsatt vård, eftersom tidigare beslut grundats på vårdnadshavares ställningstagande. (Se även riktlinjer för familjevård.)

- ? Upphörande av vård enligt LVU (2,3 §§): vårdnadshavaren eller den unge, om han fyllt 15 år, kan när som helst begära att vården ska upphöra och nämnden besluta om det. Varje begäran om upphörande av vård enligt LVU ska föranleda utredning hos socialnämnden ("hemtagningsutredning"). Utredningen och nämndens beslutsunderlag ska visa hur förhållanden som framkommer under utredningen. Till beslutsunderlaget som tillställs nämnden fogas gällande vårdplan. Vårdnadshavaren och den unge delges beslutsunderlagen, de har rätt att närvara vid nämndens sammanträde, och på samma sätt som vid placeringen har de rätt till ombud respektive offentligt biträde. Beslutet kan överklagas.
- ? Upphörande av vård enligt 4 kap. 1 § SoL efter begäran från vårdnadshavaren eller den unge: vården ska i dessa fall avslutas omedelbart men innan vården avslutas ska socialtjänsten bedöma huruvida syftet i vårdplanen uppnåtts och, om så inte är fallet, pröva om skäl föreligger för ansökan om vård enligt LVU eller indikationer för flyttningsförbud enligt 24 § föreligger. Denna prövning ska ske utan dröjsmål. Om skäl för särskilt ingripande inte föreligger beslutar arbetsledare om upphörande av vård och beslutet anmäls till nämnden.
- ? Upphörande av vård när den unge fyller 18 år: beslutet dokumenteras. Om fortsatt vård behövs upprättas ny vårdplan som undertecknas av den unge. Beslut om fortsatt vård bör fattas av arbetsledare. Beslutet anmäls till nämnden.
- ? Ett omedelbart omhändertagande ska upphöra så snart det inte längre finns skäl för ett omhändertagande (**9§ LVU**). Beslut om omedelbart omhändertagande får inte rutinmässigt stå kvar under fyra veckor i avvaktan på ansökan om vård.

Om vårdnadshavaren har flyttat från Stockholm eller från placerande stadsdelsnämndsområde har den placerande nämnden ansvar för utredning och beslut men kan begära hjälp med utredningsunderlag från hemkommun/hemstadsdel. I många fall är det

motiverat att inhämta utlåtande om barnets psykiska status samt psykologbedömning av konsekvenser av flyttning från familjehem/institution.

III. Unga lagöverträdare - yttranden, verkställighet mm

Allmänt

Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) reglerar handläggningen hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år. I övrigt gäller rättegångsbalkens regler och andra bestämmelser.

Barn och ungdomar som begår brott ska i första hand vara föremål för åtgärder inom socialtjänsten i stället för att överlämnas till kriminalvården (prop. 1997/98:96 s. 144). Principen om unga lagöverträdare gäller särskilt för åldersgruppen 15-17 år men även för dem som är mellan 18-20 år.

Speciella krav ställs vid ungdomsmål. Förfarandet hos polis, åklagare och domstol ska vara snabbt och förutsätter nära samarbete mellan berörda myndigheter. Både den unges vårdnadshavare och företrädare för socialtjänsten förutsätts medverka till lagföringen av den unge. Beslut om åtalsunderlåtelse ska normalt meddelas den unge inom två veckor efter det att beslutet fattades. Den unge ska meddelas beslutet vid ett personligt sammanträffande där även vårdnadshavaren och företrädare för socialtjänsten bör närvara (18 § LUL). Tidsfristen för åklagarens förundersökning är sex veckor (4 § LUL).

När det gäller barn som inte har fyllt 15 år ska utredning av brottet inledas under vissa förutsättningar, nämligen om

1. den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser avseende den unge
2. det behöver utredas om någon som fyllt 15 år har deltagit i brottet
3. det behövs för att efterforska gods som åtkommit genom brottet
4. det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Om den unge inte har fyllt 12 år krävs det synnerliga skäl för att utredning ska kunna inledas. Den unges vårdnadshavare och socialnämnden ska omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Om det finns särskilda skäl kan en underrättelse till vårdnadshavaren underlåtas (se 31 § LUL).

Om inte hinder föreligger ska företrädare från socialtjänsten närvara vid förhör med den unge under en utredning (33 § LUL).

Påföljder

Förekommande påföljder vid ungdomsbrott är

1. Böter
2. Överlämnande till socialtjänsten. Överlämnandet kan kombineras med
 - dagsböter lägst 30 och högst 200
 - föreskrift om att den unge ska utföra oavlönat arbete s.k. ungdomstjänst i lägst 20 och högst 100 timmar. Samtycke från den unge krävs.
3. Sluten ungdomsvård i lägst 14 dagar och högst 4 år.

Överlämnande till vård inom socialtjänsten

I brottsbalken (BrB) 31 kap 1 § regleras påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten. Domstolen ska pröva om socialnämndens planerade insatser framstår som tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. För att kunna göra den bedömningen är det viktigt att domstolen har tillgång till ett utförligt yttrande från socialnämnden (se nedan).

I BrB 31 kap 1 § finns möjlighet för domstolen att besluta om föreskrift att den unge ska delta i ungdomstjänst i lägst 20 och högst 100 timmar. En förutsättning är dock att den unge samtycker till detta. Ungdomstjänst är en tilläggsstraffsanktion till överlämnandepåföljden som ger domstolen möjlighet att förstärka påföljden då detta är motiverat. Det krävs alltså att domstolen

finner att förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för ett överlämnande till vård inom socialtjänsten. Nämnden bör i sitt yttrande särskilt ange om den unge kan erbjudas ungdomstjänst, vilket innehåll denna kan få och om den unge samtycker till den.

Påföljden överlämnande av vård inom socialtjänsten kan undanröjas om den unge inte följer de av domstolen beslutade föreskrifterna om vård eller åtgärder enligt uppgjord vårdplan eller om denne bryter mot en föreskrift om ungdomstjänst (BrB 38 kap 2 §).

Ungdomstjänst

Domstolen kan besluta om föreskrift att den unge ska delta i ungdomstjänst under 20 till 100 timmar. Domstolen beslutar om antalet timmar. Ungdomstjänsten innebär att den unge ska utföra oavlönat arbete eller delta i annan särskilt anordnad verksamhet. Kommunerna har inte ålagts något formellt krav att anordna ungdomstjänst. I Stockholm gäller dock att stadsdelsnämnderna ska ansvara för ungdomstjänst. Ungdomstjänst är inte någon åtgärd enligt socialtjänstlagen, utan en påföljd enligt BrB. Ungdomstjänst kan därför inte ingå i vårdplanen, utan det är något som rätten lägger till, om den föreslagna vårdplanen, ensam eller i förening med böter, inte är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottsligheten eller den dömdes tidigare brottslighet. Så snart den unge ålagts ungdomstjänst ska sdn upprätta en plan över hur ungdomstjänsten ska utformas. Socialtjänsten bestämmer den närmare utformningen av innehållet i ungdomstjänsten. Ungdomstjänst förutsätter samtycke från den unge.

Det finns ingen bestämmelse om huruvida domstolens beslut ska verkställas genast eller först sedan domen vunnit laga kraft. Eftersom socialtjänsten självständigt ska vidta de åtgärder som ankommer på den enligt socialtjänstlagen har en sådan bestämmelse ansetts obehövlig.

Sluten ungdomsvård

Sluten ungdomsvård är en frihetsberövande påföljd för brott som någon begått innan han/hon fyllt 18 år. Påföljden ska användas då ungdomar begått så allvarliga brott att samhället måste reagera kraftfullt genom ett frihetsberövande. Den enda form av frihetsberövande som påföljdssystemet tidigare kunde erbjuda var fängelse, vilket enligt propositionen (1997/98:96 s. 157) är olämpligt för ungdomar. För att kriminalvården ska kunna fullgöra sin huvuduppgift att motverka brott måste det inom påföljdssystemet finnas möjlighet att välja en påföljd som i rimlig utsträckning avskräcker från brott, tydligt markerar grundläggande gränser och dessutom motsvarar de krav som samhället ställer på rättvisa inom straffrättsskipningen. Det var därför angeläget att skapa ett frihetsberövande alternativ till fängelset. Tiden för sluten ungdomsvård som rätten kan fastställa är lägst fjorton dagar och högst fyra år.

De närmare bestämmelserna om sluten ungdomsvård finns i Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (trädde i kraft 1999-01-01). Statens institutionsstyrelse (SiS) ansvarar för verkställigheten som ska planläggas och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort.

Verkställigheten ska ske vid sådant särskilt ungdomshem s.k. ”§ 12-hem” som avses i 12 § i Lagen (1990:52) om vård av unga (LVU). Det ankommer på Statens institutionsstyrelse att efter samråd med socialtjänsten i den dömdes hemkommun bestämma vid vilket särskilda ungdomshem som den dömd ska tas in. Socialnämnden ska emellertid fortfarande ha det övergripande ansvaret för den unge som följer av socialtjänstlagen. Att den unge blir frihetsberövad på straffrättslig grund befriar alltså inte socialnämnden från detta ansvar.

Eftersom det ofta är förenat med svårigheter för den som är intagen att lämna den institution som denne varit på är det viktigt att utslussningen sker successivt. Denna ska planläggas i samråd med socialtjänsten i den dömdes hemkommun. Utslussningen bör vara en normal del av påföljden vid sluten ungdomsvård. Den kan innebära olika alternativ alltifrån kortare permissioner till regelmässigt deltagande i aktiviteter utanför det särskilda ungdomshemmet. Det kan även vara fråga om att den dömd placeras utanför det särskilda ungdomshemmet för att han ska kunna bli föremål för särskilda åtgärder som kan antas underlätta anpassningen. Det bör enligt propositionen naturligtvis inte förekomma att den enskilde placeras i eget boende eller i föräldrahemmet, en sådan placering skulle urholka påföljdens innehåll.

Inkommande information och utredning enligt SoL

När en underårig är skäligen misstänkt för brott som han kan dömas till fängelse för ska socialnämnden genast underrättas. Företrädare för socialnämnden bör vara närvarande vid polisförhöret (6,7 §§ LUL).

Vid underrättelse om misstänkt brott ska sdn granska rapporten och ta ställning till om utredning enligt 11 kap.1 § SoL ska inledas. (Se avsnittet Utredningsmodell, Förhandsbedömning, ovan).

Yttrande enligt 11 och 12 §§ LUL

Innan beslut fattas i åtalsfrågan ska åklagare, om den misstänkte var under 18 år när brottet begicks, begära yttrande från sdn. Om den åtalade är under 21 år kan motsvarande yttrande begäras av domstol.

Begäran om yttrande ska alltid föranleda utredning enligt 11 kap 1 och 2 §§ SoL, registrering och dokumentation sker i paraplysystemet.

Sdn:s yttrande ska innehålla

- ? redogörelse för vilka åtgärder nämnden tidigare vidtagit
- ? vårdplan som utvisar vårdens innehåll, omfattning och varaktighet
- ? lämpligheten av deltagande i ungdomstjänst
- ? innehåll i ungdomstjänst

Yttrandet ska innehålla en preciserad och konkret vårdplan. Vårdplanen ska finnas med som bilaga till yttrandet. För att rätten ska kunna döma till vård inom socialtjänsten krävs att socialtjänsten i sitt yttrande skriver att man tänker göra något för den unge och tydliggör – *preciserar* - detta i en vårdplan. Om en sådan konkret vårdplan saknas kan den unge inte dömas till vård inom socialtjänsten. Syftet med vårdplanen är att den kommande påföljden ska bli förutsägbar – såväl för domstolen som för den som döms. Av vårdplanen ska klart framgå vilka åtgärder socialtjänsten ämnar vidta. *Innehållet, omfattningen och varaktigheten i tid* ska anges så långt det är möjligt. En vårdplan kan innehålla allt från frivilliga insatser inom socialtjänsten (kontaktperson, stödsamtal, deltagande i något behandlingsprogram, placering i familjehem- eller behandlingshem etc.) till vård enligt LVU. Om man t.ex. planerar samtalskontakter med den unge ska det anges hur ofta man tänker träffas och hur länge samtalskontakterna beräknas pågå. Eller om man avser placera den unge på ett behandlingshem så bör man ange vilket behandlingshem som är tilltänt, var det ligger, hur länge placeringen beräknas pågå, vilken vård, utbildning, den unge kommer att få.

Av yttrandet ska också framgå om *ungdomstjänst* kan bli aktuell och vilket innehåll den i så fall ska få.

Rätten gör sedan en bedömning vid sitt beslut om påföljd, en bedömning om den föreslagna vården enligt vårdplanen är tillräcklig eller om den ska kombineras med böter eller ungdomstjänst.

Av 11 § framgår att yttrandet ska vara utförligt och även omfatta en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare vidtagit i fråga om den unge. Om åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt ska yttrandet även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt. Uppgifterna bör vara så konkreta som möjligt.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär i fråga om den unge (11 § LUL).

Sdn:s yttrande tillmäts avgörande betydelse vid domstolens prövning bl a av om planerade insatser är tillräckligt ingripande i förhållande till brottets allvar. Domstolen väger även in den unges tidigare brottslighet.

Åtalsunderlåtelse

Åklagaren får besluta om åtalsunderlåtelse för den som har begått ett brott när han var under 18 år (16 § LUL). Sådan underlåtelse får beslutas om den unge blir föremål för

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen,

2. vård eller annan åtgärd enligt LVU, eller
3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Åtalsunderlåtelse får också beslutas om det är uppenbart att brottet skett av okynne eller förhastande (17 § LUL).

Om åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse ska, förutom den unge själv och vårdnadshavaren, även sdn underrättas. Åklagaren ska arrangera ett personligt sammanträffande inom två veckor efter beslutet. Sdn:s representant ska informeras för att vid behov kunna delta och eventuellt utreda behov av insatser från socialtjänstens sida (18 § LUL). Socialnämnden ska underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse, om någon åtgärd från nämndens sida förutsätts (se 21 § LUL).

Socialnämndens skyldighet att underrätta åklagaren

Socialtjänsten har skyldighet (12 kap 8 § SoL) ifråga om den som har som har överlämnats för vård inom socialtjänsten som påföljd för brott att underrätta åklagaren om den vård eller de åtgärder som redovisats i vårdplanen (11 § LUL) inte kommer till stånd. Underrättelse ska också ske om den dömda bryter mot en föreskrift om ungdomstjänst. Underrättelsen ska vara skriftlig.

Sluten ungdomsvård och LVU

När en ungdom som är föremål för vård enligt LVU döms till sluten ungdomsvård bör socialnämnden bedöma huruvida behovet av LVU-vård kvarstår. Socialnämnden är fri att besluta utifrån vad som är det mest ändamålsenliga i det enskilda fallet. Ibland är omständigheterna sådana att beslutet om LVU-vård bör kvarstå trots att den unge dömts till sluten ungdomsvård. Detta kan exempelvis gälla vid korta verkställighetstider. Av 3 § LVU framgår att det finns möjlighet att vid tiden för den slutna ungdomsvårdens upphörande besluta om vård enligt LVU utan krav på aktuellt missbruk eller andra riskbeteenden. Härigenom har samhället goda möjligheter att säkerställa kontinuiteten i vården av dem som är i behov av vård utan samtycke under längre tid än vad den utdömda påföljden medger. Det måste dock föreligga tungt vägande skäl för att den unge ska kunna underkastas ett beslut om vård enligt LVU. Det måste med andra ord föreligga en klar och konkret risk för att den unge annars skulle riskera sin hälsa eller utveckling genom ett sådant beteende som avses i bestämmelsen i 3 § LVU.

Om den unge vårdas med stöd av LVU och döms till sluten ungdomsvård ska socialtjänsten ta ställning till om behovet av fortsatt vård enligt LVU föreligger. Det finns således inget hinder för att parallellt tillämpa bestämmelserna både i brottsbalken och LVU.

Referenslitteratur:

Norström, Carl–Thunved, Anders: Nya sociallagarna, f.n. 16:e upplagan, Norstedts juridik 1
Edlund, Elsie: Barnet i rättsprocessen, SoS-rapport 1995
SoU 2000:77, Omhändertagen
SoU 2001:72, Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda
Proposition 2002/03:53 – Stärkt skydd för barn i utsatta situationer
Killén, Kari: Svikna barn, Wahlström&Widstrand 1994
Sundelin Wahlsten: Utveckling för att överleva, Kommentus 1997